

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

Географічний факультет
Кафедра економічної географії та екологічного менеджменту

**ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КРАЄЗНАВЧОЇ СКЛАДОВОЇ
В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ
ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ**

Виконала:

студентка II курсу, 602 групи
галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальності 014.07 «Середня освіта
(географія)» ОП «Географія»

Бриндак Любов Вікторівна

Керівник:

доктор педагогічних наук,
професор **Чубрей О.С.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № _____ від _____ 2023 р.
Зав. кафедрою _____ проф. Руденко В.П.*

АНОТАЦІЯ

Бриндак Л.В. Особливості реалізації краєзнавчої складової в процесі навчання фізичної географії здобувачів освіти основної школи

Випускна кваліфікаційна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014.07 «Середня освіта (географія)». – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023.

В роботі висвітлено теоретичні основи дослідження; розглянуто краєзнавство як змістовий компонент навчання в географії; висвітлено використання освітніх технологій в географічному краєзнавстві; розкрито особливості екскурсійної діяльності як краєзнавчого елементу в процесі вивчення географії; експериментально перевірено включення краєзнавчих компонентів у процес навчання фізичної географії в здобувачів освіти основної школи.

Ключові слова: краєзнавча складова, заклад загальної середньої освіти, здобувачі освіти, освітні технології, навчання географії.

АНОТАЦІЯ

Бриндак Л.В. **Особливості реалізації краєзнавчої складової в процесі навчання фізичної географії здобувачів освіти основної школи.**

Випускна кваліфікаційна робота другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 014.07 «Середня освіта (географія)». – Чернівецький національний універ

В роботі висвітлено теоретичні основи дослідження; розглянуто краєзнавство як змістовий компонент навчання в географії; висвітлено використання освітніх технологій в географічному краєзнавстві; розкрито особливості екскурсійної діяльності як краєзнавчого елементу в процесі вивчення географії; експериментально перевірено включення краєзнавчих компонентів у процес навчання фізичної географії в здобувачів освіти основної школи.

Ключові слова: краєзнавча складова, заклад загальної середньої освіти, здобувачі освіти, освітні технології, навчання географії.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Л.В. Бриндак

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ...5	5
1.1. Історія розвитку географічного краєзнавства в Україні.....	5
1.2. Сутність значення географічного краєзнавства.....	11
1.3. Понятійно-категоріальний апарат досліджуваної проблеми.....	16
Висновки до першого розділу.....	21
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ЗНАНЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ.....	22
2.1 Краєзнавча складова, як змістовий компонент географічної освіти.....	22
2.2 Використання освітніх технологій в географічному краєзнавстві	34
2.3 Експедиція як елемент краєзнавчих досліджень в курсі фізичної географії.....	39
Висновки до другого розділу.....	44
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРАЄЗНАВЧОЇ СКЛАДОВОЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ.....	45
3.1 Методичні особливості використання дидактичних завдань краєзнавчого характеру при вивченні фізичної географії.....	45
3.2. Експериментальна перевірка результатів дослідження.....	50
3.3. Результати дослідно-експериментальної роботи.....	58
Висновки до третього розділу.....	61
ВИСНОВКИ.....	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	65
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність. Актуальним залишається питання формування змісту шкільної географічної освіти. Це пов'язано з новими концептуальними засадами розвитку базової загальної освіти на сучасному етапі розвитку, які базуються на переорієнтації індивідуальної шкільної методики географічного навчання, яка є необхідною умовою активізації інтелектуального потенціалу учнів, нації, прогресу науки і в майбутньому призведе до розвитку сучасної системи освіти [30]. Географічна освіта сьогодні потребує підвищення гуманізації, розвитку технологій у навчальному процесі та розвитку краєзнавчої та екскурсійно-туристської діяльності. З наведеними результатами реалізується питання розвитку краєзнавчого компонента у змісті фізико-географічного матеріалу класів.

Зважаючи на сучасні умови, необхідно посилити патріотичне виховання в національній середній освіті, орієнтуючись на особистість дітей. Поведінка учня як патріота України, захисника Батьківщини, свого народу та його цінностей. Позитивний внесок у це може зробити краєзнавча робота, в тому числі в контексті місцевої історичної географії. Такий предмет як географія найкраще сприяє реалізації краєзнавчого компонента в старшій школі. А при вивченні природничої географії краєзнавчий компонент має найбільш об'ємний зміст. Отже, ми бачимо, що краєзнавча складова є важливою ланкою в діяльності НЗ загального та природничо-географічного напрямку підготовки. Крім того, це важливий захід для підвищення якості знань та формування наукового світогляду в учнів та освіти.

Актуальність нашого дослідження визначається недостатньою дослідженістю даної проблеми, що зумовило вибір теми дослідження «Методика реалізації краєзнавчої складової в процесі навчання фізичної географії».

Мета дослідження – висвітлити особливості реалізації краєзнавчої складової в процесі навчання фізичної географії учнів основної школи.

Для досягнення мети поставлені **завдання дослідження**:

- Висвітлення теоретичних основ і методів дослідження;
- Визначити краєзнавство як змістовий компонент навчання в географії;
- Висвітлити використання освітніх технологій в географічному краєзнавстві;

- Розкрити особливості належності екскурсій як краєзнавчого елементу в процесі вивчення географії;

- Експериментально перевірити включення краєзнавчих компонентів у процес навчання фізичної географії в основних класах.

Об'єкт дослідження – процес навчання фізичної географії учнів 6,7,8 класів.

Предмет дослідження – краєзнавча складова фізичної географії в процесі навчання учнів основної школи.

У галузі методики географії розвиток географічного краєзнавства досліджували: В. Бенедюк, О. Браславська, А. Даринський, А. Довгань, Я. Жупанський, Л. Круглик, М. Костриця, М. Крачило, М. Криловець, В. Круль, О. Маринич, І. Мельничук, О. Надтока, С. Рудницький, В. Яценко та інші[15,20,33].

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань нами використано комплекс різних методів: вивчення офіційних і нормативних документів; аналіз навчальних програм, підручників та іншої літератури; концепцій географічної і краєзнавчої освіти; статистичний метод; системний підхід; метод узагальнення характеристик досліджуваної проблеми тощо.

Структура та обсяг дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Історія розвитку географічного краєзнавства в Україні

За результатами аналізу встановлено, що перші паростки краєзнавчого матеріалу, як складової освіти в Україні спостерігаються саме в братських школах. Станом на XVII ст. це було прогресивне явище. Його кількісний характер у змісті освіти посилювався на початку XVIII ст., коли зросла роль загальноосвітніх шкіл, у тому числі й на території України.

Розвиток мережі навчальних закладів з викладанням географії потребує створення підручників з цього предмету. Але перші підручники були зарубіжними, тому що в країнах Західної Європи географію як шкільний предмет почали вивчати значно раніше, ніж у Східній Європі, але в країнах Заходу теж не вистачало підручників, і їх називали «посібниками для навчання географії» [20, 30].

Перед географією як навчальним предметом постало завдання наблизити його вивчення до реальності, що змушувало тогочасних учителів ставати як учитель, який поєднував викладання історії, географії та природознавства (природознавства) та повинен готувати практичних працівників для економіки. Це дало певний поштовх до народження краєзнавства. У наведених нормативних актах наголошується, що вчителі повинні збирати документи про місцеву природу і використовувати їх як навчальні посібники. Це можна вважати першим кроком у розвитку краєзнавчого принципу у шкільній географії. Таким чином, вперше було заявлено про справді краєзнавчу складову навчання географії.

На початку XIX ст.. В Україні почали формуватися місцеві культурно-освітні та етнографічні центри: Київ, Полтава, Одеса, Ніжин, Харків, Львів, Чернівці. Початок етнографічних досліджень поклав Харківський університет, заснований у 1805 р., де в університетській друкарні видавали журнали, щорічники та книги з питань української етнології та історії краєзнавства. Університет є центром збирання матеріальних культурних пам'яток місцевого населення та зразків народної культури. Професор університету Х. Успенського та І. Срезневського [70]. Кирило-Мефодіївське братство (М. Костомаров, В. Білозерський, М. Гулак, П. Куліш, Т. Шевченко). Його учасники

написали важливі праці з історії та етнографії України та наукові праці про етнографічно-статистичну експедицію на Правобережну Україну [45, 46].

З середини 19 ст у зв'язку з заснуванням Петербурзького університету центр краєзнавчої діяльності переноситься до Києва. Тут у 1834 р. М. Максимович і М. Костомаров відіграли важливу роль в організації краєзнавства на території України. З ініціативою виступив Костомаров, який того ж року створив Тимчасовий комітет з вивчення старожитностей, створив музей при Київському університеті. Фактично це був один із перших краєзнавчих музеїв в Україні. У 30-х роках ХІХ століття в Галичині спостерігався значний культурно-національний підйом. Тому необхідно відзначити значний прогрес у розвитку краєзнавства (історії, етнології, географії).

Розвиток краєзнавства як окремого методологічного напрямку було започатковано у творчості відомого професора Я. Коменського «Велика дидактика». Різні аспекти краєзнавства школи досліджували С. Рудницький, К. Ушинський та ін. Вони підкреслюють важливу роль вивчення рідного краю, краєзнавства чи вивчення рідного краю у вихованні та вихованні молодого покоління [47]. На основі загальних принципів вивчення батьківщини виник рух з тією ж метою, але з метою вивчення невеликої території, тобто - краєзнавство - вивчення його території за відомою в географії схемою: географічний положення, поверхню, води, клімат, ґрунт, рослинність, тваринний світ, населення та походження рідного краю. У той час визначення поняття «патріотичне навчання» пропонувалося в багатьох аспектах, але більшість дослідників сходилися на одному: тобто «краєзнавство», «дослідити свою місцевість», «ознайомитися зі своєю місцевістю». Але вперше термін «краєзнавство» був запропонований на конференції вчителів краєзнавства в 1914 році, де пропонувалося використовувати його для вивчення повіту чи губернії. Після цього цей термін отримав широке застосування.

Проблеми розвитку географічного краєзнавства та краєзнавчої складової навчання географії висвітлювалися у наукових фахових та освітніх публіцистичних журналах і збірниках «Світло» (1910 – 1925), «Рідна школа» (1922 – 2015), «Освіта» (1927), «Життя і школа» (1935), «Краєзнавство в школі» (1948), «Географія та основи економіки в школі» (1996 – 2012), «Географія та економіка в сучасній школі» (2012 –

2013), «Географія та економіка в рідній школі» (2014 – 2015), «Географія. Краєзнавство. Туризм» та ін. [8, 9, 30].

Питання розвитку шкільних наукових досліджень підкреслювалося в багатьох постановах вищих державних установ з питань школи та географічної освіти в різні періоди, на з'їздах учителів географії, конференціях та в освітніх програмах.

Становлення краєзнавства як елементу географічної освіти, висвітлення аспектів краєзнавства як складової викладання географії та використання методу історичної ретроспективи, наведемо основні вихідні положення розвитку регіональних географічних досліджень в Україні та окреслимо основні етапи його розвитку:

- етап зародження краєзнавства (середина XIX ст. – початок XX ст.);
- етап становлення краєзнавства (початок XX ст. – середина XX ст.);
- етап впровадження краєзнавства у шкільну освіту – (середина XX ст. – 90-ті роки XX ст.)
- сучасний етап розвитку краєзнавства (90-ті роки XX ст. – даний момент часу).

Етап зародження краєзнавства тривав не один рік, його основи були закладені зусиллями багатьох вітчизняних педагогів. Важливу роль у його становленні відіграло також створення Українського географічного товариства. Згідно з дослідженнями І. Пруса та інших дослідників історії краєзнавства [30, 23, 36], термін «Батьківщинознавство» вперше запровадив місцевий педагог видатний краєзнавець К. Ушинський. Краєзнавство він вбачав передусім як ефективний засіб вивчення природи корінної території та її природних багатств. На думку К. Ушинського, природу потрібно вивчати у зв'язку з працею та життям людини. З точки зору вчителя, у кожній місцевості зосереджено великий обсяг інформації – історичної, географічної, етнографічної, статистичної та іншої, якою вчитель має вміло користуватися [47, с. 282-293]. Книгу Г. Вахнянина, видану у Львові 1873 р., вважають першим зразком публікації на краєзнавчу тему. Це можна вважати реальним результатом становлення краєзнавства в Україні. Слід зазначити, що вона написана українською мовою для початкових класів. Її можна вважати однією з перших (якщо не першою) краєзнавчої книги українською мовою.

Етап становлення краєзнавства (1900 – 1950 рр.) досить неоднорідний щодо розвитку як важливої складової системи освіти. Він характеризувався тодішніми спробами українізації освіти, з одного боку, та трансформаційними та ідеологічними

змінами, спричиненими нищенням протягом багатьох століть однієї з найважливіших функцій суспільства національно-збережувальної для українців. є фактором збереження, духовність - з іншого боку. Проте тогочасна державна ідеологія не була повною мірою дієвою і саме завдяки цьому в умовах соціального лиха вдалося зберегти мову, національну культуру, етику та духовність українського народу. Слід зазначити, що у 20 столітті школи з вивчення місцевої географії отримали винятковий розвиток. Школа на той час була оголошена трудовою, а в роз'ясненні програм початкової школи наголошувалося, що третій рік навчання мав переважно краєзнавчий характер [29]. . Тому шкільне краєзнавство відіграло важливу роль у системі виховної роботи. Розвиток уявлень про краєзнавство дозволяє дослідникам виділити такі основні напрями у вивченні краєзнавства:

- а) конкретне дослідження на території походження;
- б) використання місцевих історичних документів для вивчення природних явищ у географічному масштабі;
- в) знання взаємозв'язку з навколишньою природою на основі місцевих історичних документів.

У цей час Л. Берг назвав її локальною історією “географія рідного краю” . З 1902 року в рамках тогочасної освітньої реформи в гімназіях було введено природничі дисципліни, а кількість годин на уроках географії було збільшено до 10 годин. Основним навчальним планом 1903 року передбачалося викладання географії в 1-7 класах, а в 1916 році географія була введена в гімназії в 1-8 класах по 16 годин на тиждень.

Такі тематичні плани географічних досліджень запроваджено і в навчальних закладах України, що посилює роль краєзнавчого дослідження та значно розширило його компонент у змісті навчання географії. Особливою подією того часу стало видання у 1915 р. путівника анонімного автора «Опис рідного краю. Маленька географія України» 1915 р. [38]. У цьому невеликому довіднику подано рекомендації щодо методики українських досліджень.

Розглядалося питання про географічне положення країни, описувалися території розселення українців та їх кліматичні особливості, річки й озера, побут народу та його звичаї. Книга надрукована у видавництві Відня і на той час він відіграв величезну роль

не лише для української освіти, а й для інших країн Європи. Під час визвольної боротьби України в 1918-1920 роках була створена Українська академія наук, яка відіграла прогресивну роль у розвитку місцевої географії та історії. Її перший президент В. Вернадський особисто багато зробив для розвитку географії як науки та географічної освіти.

Ідею розвитку краєзнавчих досліджень підтримав С. Рудницький, який, як автор понад 150 наукових праць, провів багато наукових досліджень рідного краю. Основна книга — «Коротка географія України» у двох томах (1910 і 1914).

Крім того, С. Рудницький вважає, що «викладання географії в школі необхідно проводити з першого курсу, починаючи з географії рідного краю, з особливим акцентом на географічні екскурсії» [40]. Оскільки, як зазначають багато авторів, краєзнавство є національним явищем, у першій чверті ХХ століття зросла кількість прихильників локальної національної історії [42]. Проте ідеї тогочасних прогресивних географів і краєзнавців не увійшли до офіційних навчальних програм та інструкцій тогочасного Міністерства освіти.

У той час також була серія помітних російських програм, завдяки чому література з української географії та краєзнавства (краєзнавча складова географічної освіти) була скорочена до мінімального на той час рівня змісту курсу.

Часопис Комітету краєзнавства України сприяв розвитку краєзнавчих досліджень як своєрідний помічник у роботі вчителів — «Краєзнавство».

Методичні аспекти розвитку шкільного краєзнавства 1930 — 1950 років розробляли В. Буданов (1930 р.), М. Баранський (1935 р.), О.), А. Даринський, В. Ерделі (1947 р.) та ін. [3, 6]. В Україні основи наукових досліджень докільля в процесі навчання і виховання дітей шкільного віку та методологічні засади краєзнавчих досліджень школи розробляли О. Діброва, О. Духнович, С. Рудницький та інші дослідники [13, 28, 40, 44].

Етап впровадження краєзнавства у шкільну освіту (середина ХХ ст. — 90-ті роки ХХ ст.) має велике значення для ЗЗСО. Цей період був визначним явищем у загальній освіті, хоча й тривав менше півстоліття, починаючи з 50-х років ХХ ст.. У цей час у ЗЗСО склалася системна стійка система краєзнавчих досліджень. У ті роки навчальна програма з географії вимагала від вчителів викладання цього предмету з елементарними

знаннями з краєзнавства. Навчання залежить від умілого використання методів і форм організації, що забезпечують активну пізнавальну діяльність краєзнавства в географічних дослідженнях. У 60-х роках ХХ століття, в період «української відлиги», стався новий поштовх у розвитку краєзнавства. У цей час вона почала диференціюватись на історію, географію, літературу та етнологію.

Протягом 1960-1970-х років становище географічної освіти в Україні певною мірою стабілізувалося. Продовжується пошук нових методичних підходів до виконання географічних завдань як шкільного предмету. Результатом цих заходів стала значна активізація зусиль щодо впровадження географічного складу в школах того часу. Що ж стосується навчального процесу, то творчі елементи стали звичними і з часом стали переважати. Тоді головним гаслом стало: не задовольнятися досягнутим, а шукати нові шляхи вирішення ще невирішених проблем шкільної географії. Краєзнавчий елемент у змісті географії та діяльність гуртків географічного напрямку підвищили якість навчання географії [30].

Сучасний етап розвитку краєзнавства розпочався у 90-х роках ХХ ст. Він описаний у відповідних державних документах: Декларації про державний суверенітет України (1990 р.) та Акті проголошення незалежності України (1991 р.). Цей етап розвитку краєзнавства характеризується високою науковістю у вивченні краєзнавства.

Цей період отримав новий поштовх для розвитку краєзнавства в школі та сприйняття краєзнавства як суспільного явища. Вивчення «Географії рідного краю» в середній школі є дуже важливим. Вона стала невід'ємною частиною шкільної програми, але повністю базується на місцевих дослідженнях. Реалізація цього курсу стимулювала як розвиток освітніх засобів із краєзнавчим компонентом у регіоні, так і активізацію краєзнавчої роботи загалом [19].

Тому проблеми країнознавства є комплексними та міждисциплінарними, і в їх вирішенні важлива роль належить багатьом науковим дисциплінам. Тому краєзнавство — є науковим напрямом, оскільки науковим методом вивчають природні та суспільні явища. Природні явища розглядаються не ізольовано одне від одного, а в їх взаємозв'язку, не статично, а в розвитку. Такий науковий підхід базується на конкретних спостереженнях і детальному описі природних явищ і важливу роль відіграє їх систематизація, узагальнення.

Розвиток краєзнавчих географічних знань у процесі географічних досліджень завжди мав на меті надання пріоритету підготовці учнів, основним змістом якої є перспектива життєдіяльності – поступовий перехід від одного рівня знань до іншого рівня знань. Таким чином, у самій структурі процесу географічної освіти є багато об'єктивних аспектів розвитку регіональних географічних досліджень [21].

1.2. Сутність географічного краєзнавства

В історичному аспекті проблема розвитку краєзнавчих географічних знань і їх виховного значення відображена в творчості багатьох методистів і географів. Цей напрямок наукових досліджень виник наприкінці XIX – на початку XX ст.. У становленні та розвитку географічних досліджень важливу роль відіграла праця вітчизняних педагогів і краєзнавців, які займалися такими краєзнавцями, як: Н. Вахнянін (1873 р.), С. Калитовський (1900 р.), С. Рудницький (1910 р.), В. Кістяківський (1919 р.) та ін. Краєзнавчі дослідження окремих регіонів України, започатковані П. Чубинським, продовжили такі вчені, як Д. Багалій, П. Постоєв, М. Сумцов, В. Талієв, С. Таранущенко, Ф. Федюченко та ін. Слід зазначити, що важливою особливістю краєзнавчих досліджень є їх освітня спрямованість, за якої вони є одним із елементів географічного освітнього процесу. Тому значення краєзнавства продовжує зростати для задоволення індивідуальних потреб учнів та формування їхніх географічних уявлень про світ .

Основою виховання, освіти, розвитку та особистісних потреб людини є компоненти діяльності та спілкування, і саме в цих аспектах відображається соціальна природа суспільства в сучасний період [5].

У психолого-педагогічній та методичній літературі з географічної орієнтації краєзнавство розглядається, з одного боку, як специфічна орієнтація особистості на предмети і явища навколишнього її середовища (тобто місцевості її походження), з іншого боку, це сукупність наук, пов'язаних з цілою невід'ємною частиною краєзнавства історії, географії, біології, етнології, археології, філології тощо. суспільні явища регіону походження для наукових, освітніх, педагогічних і практичних цілей [8, с. 44]. Цьому сприяє країнознавчий компонент географічної освіти, використання якого сприяє формуванню предметних умінь і навичок, розвитку діалектичного мислення учнів.

Однак значення місцевої географічної історії в цьому відношенні до кінця не досліджено. Це актуально в сучасну епоху і вважається одним із наших дослідницьких завдань . Розглядаючи це питання з точки зору розвитку загальнопізнавальних орієнтацій і діяльності як рис особистості учнів, ми вважаємо це метою навчання і виховання краєзнавства при вивченні географії.

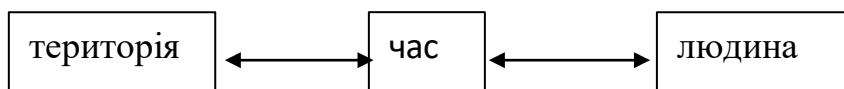
У спеціалізованих документах з краєзнавчої географії необхідно підкреслити, що під поняттям «край» слід розуміти територію, доступну для вивчення, тобто для вивчення його території: села, селища , міста з околицями, його околиці, земля. Вивчати свою місцевість — це формувати й розвивати інтерес до пізнання природи території, людей, які на ній проживають, їхньої господарської діяльності. Це надзвичайно важливий напрям у вихованні патріотизму, любові до Батьківщини зокрема та України загалом. До того часу пропонувався триетапний концептуальний підхід до вивчення свого краю: моє поселення – мій край – Україна – батьківщина [35]. Останнім часом у суміжних фахових документах виникло таке поняття, як національне краєзнавство. Його необхідно розглядати як цілісну, нерозривну та відкриту систему. Так, Жупанський і В. Круль зазначає, що навколишній світ – це сукупність моделей тривимірних систем, тому краєзнавство будується на основі трьох структурних елементів, сума яких дає єдине ціле – національне краєзнавство. У процесі вивчення географії під час роботи з місцевими історичними документами учні ЗЗСО повинні ознайомитися з місцевими історичними географічними елементами та вирішити два завдання:

- а) вивчати природні умови регіону, населення та господарську діяльність регіону;
- б) використовувати на уроках і в позакласній роботі місцеві історичні документи(краєзнавчий матеріал).

Місцеві історичні документи, крім зазначеного вище змісту, вміщено також у підручниках географії. Слід зазначити, що історія місцевої географії тісно пов'язана з іншими видами досліджень її території. М. Костиця, В. Круль, Я. Жупанський [16, 21] В їхніх працях підкреслюється, що об'єктом вивчення регіонально-географічних досліджень є територія. Про предмет-об'єктну складову географічного краєзнавства неодноразово зазначають у своїх роботах М. Костиця, В. Круль, Я. Жупанський [16, 21] В їх роботах вказується на той факт, що об'єктом дослідження географічного

краєзнавства є територія: історичного – часова динаміка суспільства – діяльність людини в межах суспільно-економічних формацій, персоніфікований час у національно-територіальному зрізі; соціального краєзнавства – людина і її діяльність; «інтегруюча похідна активної соціальної функції людини» (Я. Жупанський).

Ці елементи, що становлять локальну національну історію, можна виразити у вигляді зв'язків (за Я. Жупанським):

Її вихідний елемент – територія. Звідси висновок: краєзнавчі географічні знання лежать в основі національних краєзнавчих знань. У ході розвитку української освіти з'явилися такі шкільні предмети, як українознавство (народознавство). Існують значні відмінності в ієрархії цих освітніх просторів – територіальної панорами, тобто територіальної панорами – географічної, історичної, соціальної 77]. Національне краєзнавство вивчає територію держави в певних межах, а тому на вищому організаційному рівні, ніж українознавство, яке займається етнографічними та культурними питаннями. До завдань краєзнавчої історії належать:

- а) природа і територія;
- б) історія та територія;
- в) соціально-територіальний комплекс окремих регіонів.

Така комплексна галузь знань базується на наукових, історичних, соціальних основах і має свою структуру впливу на свідомість людини. Традиційна місцева географія вивчає територію кожного регіону з урахуванням їхньої локальної інформації. Варто згадати слова академіка П.Тронька: «Любов до України, глибока пошана до багатовікових національних традицій є невичерпними духовними, моральними та культурними джерелами сучасної людини. Знання своєї батьківщини збагачує його дух, як і інших народів, що здавна живуть і стоять поруч на Україні» .

Щорічно основними напрямками краєзнавства є місцеві, районні та регіональні дослідження; географія та історія краю, етнологія та фольклор, архітектура та література, флора та фауна вивчає конкретну територію (населений пункт, район, область, область) у географічному, історичному, геологічному, етнологічному, археологічному та інших аспектах. Іншою особливістю місцевих традицій є сильний

рух місцевих традицій у питаннях поширення місцевих географічних знань про самобутню територію (село, місто, район, область і всю Міністерство України).

Місцева географічна традиція — це масовий рух, основним завданням якого є практичні заходи щодо збереження природи та примноження природних багатств батьківщини. Тому локальні географічні дослідження є частиною локальних національних досліджень, відображають державну політику, спрямовану на регіоналізацію освіти, сприяють більш повному розкриттю навчального матеріалу на основі наповнення прикладами та фактами з історії місцевих географічних досліджень та . Організація навчального процесу фізичної географії за ієрархічною ознакою (локальний, регіональний та планетарний рівні) та оптимальне співвідношення базового та регіонального освітніх компонентів у шкільній географії сприяють глибшому розумінню унікальності території та формуванню в учнів уявлень про географічний образ світу [15].

Тому розуміння природи локальних географічних традицій є результатом суспільного становлення і визначається соціальним середовищем і характером діяльності людини в природі та суспільстві. І думки авторитетних дослідників у цій галузі: О. Баркова, М. Крачило, М. Костриці, О. Маринича та ін.

Локальна географічна історія є невід’ємною частиною наукових дисциплін, різних за змістом і методами дослідження, але в цілому лежить у межах наукового та глобального пізнання конкретної місцевості [21].

Далі ми опишемо зв’язок між географічними традиціями та місцевою географією. Ми знаємо, що краєзнавство — це глобальне і комплексне дослідження території місцевості (села, міста, мікрорайону, краю). Яскраво продемонстровано комплексне вивчення території в географії, адже географія має багато галузей, кожна з яких вивчає окремі природні явища та процеси. Ці окремі наукові дисципліни використовують власні методи та прийоми, але водночас зберігають географічний підхід до явищ і процесів. Таким чином, хоча вивчення територіальної географії (краю походження, району, області) поділяється на багато підрозділів, часто незалежних один від одного, географія, як і краєзнавство, об’єднує всі компоненти географічного вивчення. краєзнавство території в цілому - рельєф (фізична географія), клімат (кліматологія), вода (гідрологія), населення (етнографія), звичаї, побут (етнографія) тощо. Для

розуміння використання краєзнавчого матеріалу на уроках географії необхідно мати на увазі його комплексність. При вивченні своєї місцевості комплексний географічний опис обраної території – це опис місцевої історії, який включає не лише окремі компоненти, а й їх сукупність, утворюючи певну індивідуальність, неповторне, якісно інше ціле. з простої суми компонентів.

Володіючи великим інтегративним потенціалом, місцеві географічні дослідження сьогодні рухаються до науково-освітніх і конструктивних застосувань, пов'язаних з просторовою організацією суспільства та його середовища. У реалізації ідей сталого розвитку місцева історія слугує орієнтиром для:

- формування розвиненої національної ідентичності (національної самосвідомості), що включає закріплення позитивного регіонального соціального, культурно-історичного досвіду знань, інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій дітей, молоді та дорослих, трансформацію його в повсякденний стандарти поведінки та критерії самооцінки. Адже лише покоління, сформоване на духовних надбаннях свого народу, може вижити і розвивати його культурно-історичні традиції;

- оцінка ресурсного потенціалу регіонально-локальних природно-господарських систем і ступеня їх збалансованості є найважливішою умовою сталого розвитку території. Комплексна оцінка співвідношення компонентів праці та економічного, економіко-демографічного, економічного та природно-ресурсного потенціалу дозволяє досягти соціальної спрямованості та стабільності розвитку території.

- вивчення стабільності локальних систем на основі оцінки рівня якості життя людей. Встановлення рівня якості життя людей свідчить про ефективність комплексного розвитку соціально-економічної, демографічної та екологічної складових у цих системах;

- проаналізувати територіальні відмінності для забезпечення соціальних стандартів якості та рівня життя населення, що стане основою для моніторингу регіонального розвитку та інформаційною базою стратегічної та просвітницької діяльності з питань екології та краєзнавства.

Усе вищесказане свідчить про те, що краєзнавство є потужним освітнім засобом. Це впливає на низку процесів, що відбуваються в сучасній вітчизняній освіті. Таким чином формується краєзнавчий компонент навчання фізичної географії, який

розглядається в контексті нашого дослідження. Нижче (рисунок 1.1) представлена схема реалізації положень краєзнавчих знань у процесі навчання природничої географії.

Рис. 1.1 Реалізація положень географічного краєзнавства через навчальний процес з фізичної географії.

Таким чином, краєзнавство, краєзнавство, краєзнавчі документи, які використовуються на уроках географії, створюють передумови для набуття учнями ЗЗСО не лише знань, умінь і навичок, а й ціннісних орієнтацій, досвіду творчої діяльності та ключових предметів і навичок.

1.3. Понятійно-категоріальний апарат досліджуваної проблеми

Важливою складовою є визначення понятійно-таксономічного апарату дослідження. Основні методологічні та пізнавальні аспекти психології, а також дидактичний аспект стосуються формування та використання понять, що становлять її основу.

Одним із елементів у визначенні нами понятійно-термінологічного апарату проблеми дослідження є виявлення та подальший аналіз термінів і понять, що фіксують наукові знання про принципи та методику використання краєзнавчих документів на уроках географії. розділені на методичні джерела наукового характеру: монографії, документи дипломних робіт, підручники - методики, навчальні посібники, словники та статті з фахових видань. Поняття, пов'язані з місцевими історичними документами про

географічне орієнтування, є науковими, логічно-змістовними формами відображення навчально-виховного процесу з точки зору теорії та практики географічного історичного розвитку, методика в рамках моделі навчання на уроці та в позаурочний час. (гурток і товариство).

Основною операційною формою понять у наукових текстах вважається термінологія. Термін – це чітке слово, яке містить певне наукове поняття, це слово чи сполучення слів, що відображає певне поняття галузі науки, техніки, мистецтва чи суспільного життя тощо [41, с. 660]. Терміни і поняття не завжди складаються з одного слова і не завжди мають єдину граматичну форму. Наприклад, «краєзнавство» — це одне слово, а «локальна етноісторія» — два слова, є терміни з кількох слів, напр. «Краєзнавчий компонент навчання фізичної географії», є частиною теми нашого дослідження.

Організація понять і термінів надзвичайно важлива для успішної реалізації Концепції географічної освіти в початковій школі, Концепції регіональної освіти та Концепції профільного навчання в старшій школі. Це допомагає визначити рівень їх наукової розробленості, уточнити структуру окремих понять уроків географії, у тому числі їх краєзнавчої складової, сформуванати систему відповідної термінології, відповісти на них. Тому визначення особливостей термінологічного апарату та понятійної структури краєзнавчої складової географії є дуже актуальним завданням географічної освіти в ЗЗСО України. Для педагогічної діяльності вчителя географії цей термін має не лише наукове значення, а й певною мірою має суспільне значення.

Адже географічна термінологія, сформована на краєзнавчій основі, виступає своєрідним каталізатором, джерелом постановки та усвідомлення проблеми. Залежно від пояснення можна зробити об'єктивну чи хибну оцінку сучасного стану викладання географії в початковій школі [37].

Важливими є зусилля щодо впорядкування краєзнавчої лексики, уточнення складу та структури понятійної системи та термінології досліджуваної проблеми, аналіз історії виникнення та розвитку важливих понять. По-перше, семантичне наповнення терміна «краєзнавство», «освіти», «педагогічне краєзнавче виховання» намагалися зробити багато дослідників. Окремі спроби розкриття цієї проблеми спостерігаються в тезах В. Бенедюка, Л. Мельничук, О. Пометун та інші обговорювалися на засіданнях

Українського географічного товариства та Київського відділу Українського географічного товариства . Проте невирішеною залишається проблема організації понятійно-класифікаційної системи регіональних географічних досліджень. Дослідники цієї проблеми в галузі педагогічної теорії: І. Кантор , Б. Полонський ; у галузі теорії та методики навчання географії: О. Барков , В. Корнєєв, О. Корнєєв , В. Обозний [36, 37] – пояснюють це об’єктивними та суб’єктивними причинами.

Краєзнавчий компонент фізико-географічної освіти враховує відповідні географічні та регіональні поняття та термінологію, але сучасна термінологія сильно відрізняється від системи науково-технічної та понятійної термінології. Конкретні, емпіричні поняття-терміни, які були узагальнені в існуючих теоріях порядку. Педагогічна діяльність вчителів-практиків все ще традиційно розглядається через творчу призму, тому будь-яка спроба запровадити нормативне регулювання локальної навчальної діяльності завдасть шкоди, викликавши спротив як науковців, так і географо-педагогічних суб’єктів [37].

Існують відповідно встановлені правила визначення розташування понятійно-таксономічного апарату. Її основу становить побудова системи понять і термінології. Він включає структуру та виділення найважливіших спеціалізованих і суміжних понять для побудови понятійно-термінологічної системи регіональних географічних досліджень [20]. Взагалі це зробити нелегко, тому що є багато перешкод. Перший – вирішити проблему класифікації та систематизації предметів географічної науки, другий – виявити обмеження застосування краєзнавчого компоненту в змісті навчання природничої географії та на цій основі виявити взаємозалежні зв’язки між поняттями: «краєзнавча складова у навчанні фізичної географії», «краєзнавча географія», «краєзнавча лексика», “локальні дослідження”, “феноменологічні спостереження” тощо. О. Сухомлинська аналізує термінологію та дефініційні проблеми в освітній науці з позиції понятійно-класифікаційного апарату. Дослідниця зазначає, що ця проблема зумовлена «нерозвиненістю понятійно-термінологічного апарату, різними підходами авторів до пояснення тих чи інших процесів, а також багатоаспектністю та багатовимірністю компонентів, які містяться в окремих дефініціях». Дослідниця детально описує такі загальноприйняті терміни, як «система національного виховання», «національна освіта» та «національна освіта» .

Класифікація принципів систематизації має велике значення в організації понятійної системи та термінології краєзнавства. Це основні правила діяльності в галузі педагогіки, на які вказують праці В.Онищука, М.Скаткіна та В.Полонського. Точка зору пана Скаткіна базується на двох принципах побудови концептуальної системи:

- принцип аспектної чистоти;
- принцип предметної визначеності.

В. Полонський, аналізуючи принципи, які, на його думку, властиві тільки освіті щодо організації понятійної системи та термінології, виділив кілька принципів. З десяти принципів виділяються два, які можна використовувати для пояснення понять і термінів і повинні використовуватися для визначення та опису краєзнавчого компоненту місцевої освіти. Це «принцип географії, країни і часу». Його зміст зводиться до розподілу освітніх галузей за періодами та країнами. Одним із інших принципів, які ми стверджуємо, є «традиційний принцип», який забезпечує поділ педагогіки на компоненти: дидактику, теорію та навчальні методи, які можуть бути використані для впорядкування термінів і понять у місцевих географічних дослідженнях .

Дуже актуальним є питання використання поняттєво-категорійної системи в дослідженні ролі краєзнавства у навчальному компоненті географії. У цьому нас переконують знання понять і термінології в розвитку теорії і практики освіти. Поняття є основою знань. Будь-який реальний об'єкт, що став предметом науки, моделюється за допомогою понять. Зміни в наукових знаннях ведуть до змін у концепціях і навпаки. Слід зазначити, що в одних випадках певна ознака виділяється в одному предметі в певному відношенні, тоді використовується її співвідношення з іншим предметом . За нашими даними, важлива частина термінології та понять пошукової проблеми в країнознавчому компоненті географічної освіти є багатогранною. Це викликає бажання уточнити їх щодо теми, проблеми, завдання. У результаті деякі поняття мають кілька визначень, записаних у споріднених джерелах.

«Краєзнавча складова географічної освіти» — це елемент географічного освітнього процесу, спрямований на комплексне вивчення обмеженої території (населення, району, області), включаючи дослідження природи, населення, історії та культури на основі економіки. щодо застосування локальних методів дослідження та використання місцевих методів дослідження.

«Географічне краєзнавство» — це наука про взаємозв'язок природних і суспільних явищ місцевості з науковою, освітньою, виховною та практичною метою. Об'єктом краєзнавчого дослідження є природно-виробнича система первісного регіону. Основними методами дослідження є картографія, спостереження, історія, моделювання, математика тощо.

У нашому дослідженні зустрічаються такі поняття, як «краєзнавчий компонент у навчанні фізичної географії», «краєзнавча географія», «краєзнавчі дослідження», «краєзнавча робота», «система краєзнавчих досліджень у ЗЗСО», «феноменологічні спостереження», «національна свідомість», «патріотизм» та ін. У більшості випадків ці поняття вважаються частиною викладу термінів дипломного дослідження, тому ми не будемо зосереджуватися на їх походженні як поняття.

Висновки до 1 розділу

Аналіз досліджень розвитку краєзнавчої географії показує, що ранні етапи цього розвитку були пов'язані з утвердженням місцевої освіти. Дослідники цієї проблеми Л. Вовк, М. Костриця, М. Криловець, Л. Мельничук, В. Обозний, А. Топузова, П. Тронько, І. Шоробура доводять, що краєзнавчі географічні знання сформувалися наприкінці XVIII ст. Наприкінці XIX століття (1873 р.) з'явилася перша книжка з основами краєзнавства, надрукована українською мовою [6]. Розвиток місцевих географічних досліджень у 20 ст носило нестабільний характер. Причинами цього були: дискримінація влади російської імперії та КНР української мови, дослідження української мови та краєзнавчі дослідження, які проводили науковці. Як наслідок, бракує науково-теоретичної та практичної бази краєзнавчих досліджень загалом і географічних зокрема.

Методика географічної освіти включає аспекти краєзнавства та органічно поєднує минуле, сьогодення та майбутнє життєдіяльності природи та людини, вирішення завдань стратегічного характеру та містить принципи (принципи) та методи (методи, способи) пізнання в теорії та практиці освіти. . Базовим предметом для реалізації краєзнавчого компоненту в загальноосвітніх навчальних закладах є природнича географія. Має на меті надати старшокласникам систематизовані краєзнавчі знання протягом їхнього історичного розвитку. Систематичному засвоєнню географічних і краєзнавчих знань сприяє первинне володіння учнями початкових класів важливими географічними поняттями та короткими відомостями про природу.природу, її населення та господарську діяльність.

РОЗДІЛ II.

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ЗНАНЬ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

2.1. Краєзнавча складова, як змістовий компонент географічної освіти

При формуванні географічних уявлень на уроках необхідно звертати увагу на психологічні особливості учнів. Необхідно також враховувати мотивацію учнів до формування абстрактного мислення, їх потяг до нової інформації географічного характеру, в тому числі до інформації, що містить спостереження про місцеву історію. рахунок. Здатність учнів цього віку міркувати як метод судження від загальних до конкретних тенденцій допомагає учням точно оновлювати та ускладнювати зміст географічних документів з урахуванням цієї психологічної характеристики.

Вивчення учнями географічних подій, законів і явищ має бути обґрунтованим і готовим до засвоєння нової інформації.

Виконання завдань на уроках географії та практичних вправ під керівництвом учителя сприятиме набуттю учнями навичок певної дослідницької роботи.

Вчителі географії поставили перед собою цілі, які потребують вирішення наступних навчально-методичних завдань:

- розвивати пізнавальний інтерес учнів до предметів і процесів навколишнього світу;
- навчитися встановлювати зв'язки в системі географічних знань і на цій основі формувати навчально-пізнавальні, інформаційні, картографічні та комунікативні вміння та навички;
- залучати учнів до практичної діяльності щодо застосування отриманих географічних знань і вмінь у повсякденному житті.

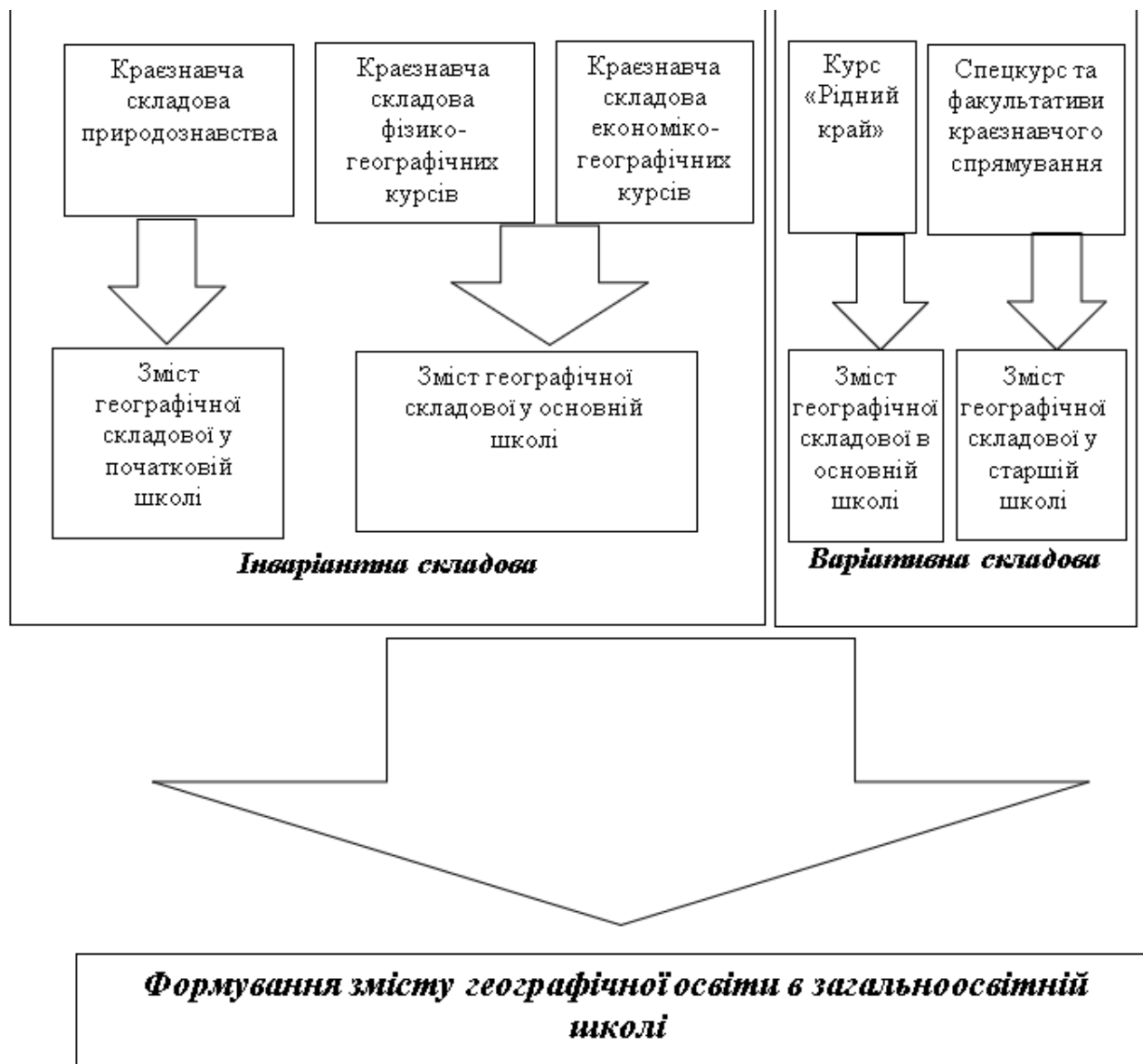

Рис. 2. Формування змісту географічної освіти в загальноосвітній школі на основі використання краєзнавчого матеріалу

Початковий курс географії — перший систематичний предмет географії в середній школі. Власне, він повністю побудований на місцевій історії. Головна особливість програми цього курсу полягає в тому, що його зміст охоплює багато загальноприйнятих географічних понять: горизонти, географічні площини і карти, форми земної поверхні, погоду і клімат - те, що необхідно засвоїти, готуючись до селянських курсів у старших класах [31].

Географія 6 клас є класичним географічним курсом, своєрідною основою системи природничо-географічної освіти і розглядає такі основні питання: відомості про географічні подорожі та пошук Землі, поняття про край горизонту, план місцевості, та особливості зображення земної кулі на глобусах і картах, сфер Землі (літнього,

гідрологічного, атмосферного, біосферного та географічного контурів), методів дослідження, закономірностей розвитку планети, основних компонентів складного природного середовища та взаємозв'язку між ними. між ними чисельність і рух населення по земній кулі, расовий склад, розташування України та її країн окремих суб'єктів на політичній карті світу та вплив людини на природу [31].

У процесі дослідження тем «Як зобразити Землю», «Планування, його основні характеристики», «Літосфера», «Атмосфера», «Гідросфера», «Біосфера і ґрунт», «Природні комплекси», навчальний матеріал на основі за спостереженнями учнів за довкіллям. У цьому контексті здійснюється практична робота учнів на місцях та дослідження. Місцем ув'язнення є найближчий до школи район або найближчі до нього природні об'єкти. Тому індивідуальне навчання в рамках цих тем проводиться безпосередньо на місці. Безумовно, сільські школи пропонують найкращі можливості для навчання на природі. Ці уроки розроблені вчителями з урахуванням місцевих умов.

Існує два типи даних курсів. Перший з них передбачає практичну діяльність учнів із виконанням топографо-геоморфологічних чи гідрологічних робіт, передбачених навчальною програмою. До такої навчальної діяльності належать дії, що включають визначення країв горизонту за природними ознаками, складання плану місцевості, вимірювання висоти схилів (пагорбів, ярів), проведення спостережень за погодою тощо.

Навчальні заняття другого типу побудовані за принципом використання краєзнавства як природного середовища. Часто використовується вчителями під час бесіди для формування географічних понять на прикладах їх регіонального характеру. Принципи такої діяльності були закладені В. Сухомлинським і розвинені ним з практичної точки зору [43]. Сьогодні вони використовуються особливо вчителями географії для формування понять про: відкритий і закритий горизонти; абсолютна і відносна висота пагорбів; канали, заплави, первісні береги річок. Ці освітні концепції вивчаються через простий огляд курсу. Отримані учнями знання про земну кору: літосферу, гідросферу, атмосферу та біосферу є основою для розуміння учнями певних географічних закономірностей. Ключовим у даному питанні є поняття про географічну земну кору та прояв у ній природних процесів, це одна з методичних основ 6 класу. Вивчення з учнями теми «Географічна земна кора». Фізика» вчитель розкриває зв'язок,

між геологічною історією території, вираженою в складі гірських порід і гірським рельєфом, кліматом, водою, ґрунтом, рослинністю і тваринним світом. На цій основі формуються елементарні уявлення про природні комплекси, засновані переважно на вже відомих учням краєзнавчих знаннях про компоненти природи своєї місцевості.

У зв'язку з цим важлива й екологічна складова даного виду діяльності, коли з урахуванням причинно-наслідкового зв'язку надається інформація не лише про елементи природного комплексу, а й про його використання природи та захисту.

Для того, щоб учні дізналися про складні явища і процеси, що відбуваються в межах географічного ареалу, вчителі наводять приклади з місцевих історичних документів, показуючи тим самим наслідки цих явищ і процесів. Таким чином учні отримують точні уявлення про взаємозв'язки компонентів у природних популяціях на основі вже добре відомих їм місцевих природних екологічних факторів [49]. Під час першого місяця вивчення географії має бути організовано осінній похід у природу. Це відбулося в рамках заявленого навчальною програмою дослідження «Спостереження за змінами в природі» [31]. Щоб спостерігати форму поверхні, води на її території, рослинність і тваринний світ, потрібні відповідні навички, тому цю екскурсію необхідно пройти. Під час цієї екскурсії учні ознайомлюються з поверхнею території, що оточує школу, і в цьому відношенні спостереження за процесом луцення особливо важливо - визначити шари гірських порід, які складають поверхню Землі.

Другою важливою частиною осіннього туру є вивчення вод у вашій місцевості – струмків, водно-болотних угідь, річок чи озер. Звичайно, не завжди в природі можна знайти всі форми рельєфу і всі типи скупчення води. Але навіть на території, яка є дуже однорідною за складом природного середовища, ми можемо помітити зміни у відносно високих і низьких місцях, спостерігаючи невеликі струмки чи річки. Найважливішим завданням цього дослідження, яке проходило в рамках осінньої екскурсії, було пояснення географічних особливостей географічних об'єктів: виникнення та розвиток, будова, форма. Учитель сам повинен уважно оглянути відвідувану місцевість – наочніше показати учням місцевість і водойми на своїй ділянці, краще організувати спостереження [37].

Поряд із конкретними елементами екскурсії в учнів необхідно формувати вміння спостерігати за змінами в природі, що характеризують світ рослин і тварин [49].

Навички спостережливості, набуті під час осінньої екскурсії, учні застосовують для поглибленого дослідження природничої географії. Остаточну роль у цьому відіграє місцевоісторичний підхід, який використовується для формування уявлень про клімат та його детермінанти.

Заключним етапом вивчення географії у 6 класі є весняна екскурсія. Виконується в рамках практичної роботи №8

«Охарактеризуй один зі своїх місцевих природних комплексів (ландшафтів) (річки, річки, ліси, парки тощо) і визнач зв'язки між його компонентами», виконано на місцевості. Обов'язковий маршрут екскурсії збігається з маршрутом осінньої екскурсії, оскільки інакше неможливо було б показати динаміку природного розвитку, сезонні явища, ерозійні процеси тощо [31].

Важливим елементом змісту фізичної географії є його практична складова. Тому вже з перших уроків географії в 6 класі доцільно вказувати на практичне значення географії в житті людини, наголошуючи на тому, що сьогодні одним із головних завдань природничої географії є передбачення змін у природі, які можуть відбутися внаслідок до впливу географічної діяльності. природні явища та нераціональна господарська діяльність людини. На основі застосування діяльнісного підходу, який є одним із чинників формування предметних умінь і практичних навичок учнів 6 класу, практичні вправи побудовано за методичними термінами – географічний практикум. У 6 класі пропонується виконати 9 практичних занять (з них 4 оцінки обов'язкові, решта оцінюються за вибором учителя).

Практична робота передбачає застосування контурних карт і документів атласу, розв'язування географічних задач, побудову графіків і діаграм, вивчення компонентів природи та їх взаємозв'язків шляхом їх передрукування на прикладі однієї з місцевих природних популяцій, тобто на основі використання місцевих історичних документів. У зв'язку з діяльністю, пов'язаною з джерелами картографічної інформації, учні повинні засвоїти певну географічну номенклатуру, передбачену програмою, та навчитися застосовувати її на контурних картах відповідно до загальноприйнятих вимог [31].

Важлива частина краєзнавчої складової навчання географії використовується під час виконання учнями практичних робіт, передбачених програмою. Їх структура

зумовлена орієнтацією географічної освіти на умісний підхід, наголошенням на практичній складовій шкільного предмету, оскільки його зміст є основою для формування ключових умінь, є результатом навчання. Досягнення освітніх цілей дозволяє зосередити увагу навчального процесу на діяльності частина його змісту, тобто підвищена увага до формування умінь учнів. Тому практична робота є невід'ємною частиною навчального процесу. Ця частина програми (2015 р.) включає практичну, педагогічну, науково-дослідну та екскурсійну роботу. Практична частина програми навчання включає:

6 клас - 8 практичних робіт;

7 клас – 12 практичних робіт;

8 клас – 7 практичних робіт;

Деякі практичні вправи, особливо для 6-8 класів, мають суто краєзнавче спрямування[10]. Оцінювання навчальних досягнень учнів, досягнутих на практичних заняттях з географії, здійснюється на розсуд учителя і залежить від методики роботи учнів упродовж усього класу чи вибірково – окремих учнів. Кожного семестру для оцінювання потрібні дві практичні вправи, визначені вчителем. Підготовка практичних робіт здійснюється в практикумах, навчальних комплексах або робочих зошитах, які можуть входити до складу навчально-методичних комплектів [14]. Практичні зошити з друкованими або практичними засобами допускаються до використання в навчальному процесі, якщо вони мають відповідний гриф МОЗ або допущені до використання в загальноосвітніх навчальних закладах. Навчальна програма з географії 6 класу рекомендує проводити дослідження в рамках творчої діяльності учнів. Цей вид роботи відбувається під керівництвом учителя, який визначає основну мету навчання, та за активної участі членів сім'ї учня. Дослідження виконуються за вибором і бажанням учня і вважаються творчою роботою. Форма виконання та подання пропонується викладачем і вільно обирається учнем(невеликий проект, презентація тощо) [14]. Проведення навчальних занять у режимі проектної діяльності є особливою структурованою процедурою, яка поступово впроваджується в навчальний процес.

Для успішного проведення захисту та презентації проекту, особливо на початкових етапах виконання, учням може бути наданий орієнтовний план презентації: пояснення обраного напрямку розробки, мети та конкретних цілей проекту, історичних

досліджень, нових проектів, зміст проекту, самооцінка, висновки, результати. Захист проекту може проходити і в нестандартній формі. Це і конкурс-захист, фестиваль, виставка, презентація тощо, окреме заняття – оцінювання знань учнів з певної теми, судження уроку-захисту проекту [18]. А на першому етапі 6 класу перед учнями ЗЗСО ставляться наступні завдання – прогнозування з презентацією результатів, проекти уроків, індивідуальні малі проекти, в яких відпрацьовуються елементи знанневої складової Краєзнавство з географії. У процесі реалізації учні не лише якісно засвоюють навчальну інформацію, а й набувають певних навичок проектної діяльності, які стануть основою для реалізації ними проектної діяльності. Незамінний проект у майбутній позакласній роботі з географії [18].

Краєзнавче спрямування мають такі дослідження, опубліковані за поточною програмою: «Аналіз стану атмосферного повітря у вашому районі з використанням різних джерел інформації», «Дослідження тексту гідрологічних характеристик найближчого місцевого плану водопостачання та його використання» [31]. Запропоновані в програмі теми та дослідницькі проблеми можна проводити як під час уроків, так і в позаурочний час, особливо у формі індивідуальних завдань (домашніх), а також у рамках програми позакласна робота, наприклад на екскурсії чи спостереженнях, групова робота. У процесі навчання на уроках фізики та географії вчителі повинні орієнтувати учнів на найбільш доцільні методи та прийоми опрацювання інформації місцевоісторичного характеру. Як поставити мету, визначити об'єкти та об'єкти краєзнавчого дослідження, як оформити його результати. У ході вивчення базового курсу географії можна сказати, що дослідження є як суто теоретичним, так і практичним (прикладним) і пояснює різницю між ними. З цього приводу необхідно побудувати систему застосування ІКТ у процесі викладання фізичної географії [10].

Важливим елементом краєзнавчої складової навчання фізичної географії є фенологічне спостереження. По-перше, вони відповідають віковим особливостям ЗЗСО учнів 6 класу; по-друге, цей процес поєднує діяльність учителя з діяльністю учнів, по-третє, вони можуть здійснюватися систематично і періодично.

Інформація, зібрана під час походів та екскурсій, а також дані про погодні явища допомагають оцінити особливості місцевого клімату та погоди – це не просто прояви

Використання краєзнавчого компоненту у навчанні географії, а й цінна сфера, викладаємо практичний матеріал. Отже, настав час відродити традиції, започатковані в 90-х роках ХХ ст., зі створення суто географічних або комплексних екологічних маршрутів – «екостежок», тощо. За матеріалами фенологічних спостережень, що проводяться безпосередньо на місцевій території протягом багатьох років, можна скласти місцевий природний календар [4]. Країнознавство не обмежується «Загальною географією», а продовжується в географічному вивченні материків і океанів у 7 класі. Вони є важливим етапом у формуванні уявлень учнів на регіональному та локальному рівнях про природний стан Землі, як середовища для життя людини, а також розуміння основних взаємозв'язків між компонентами природи, між природою і людьми.

«Материки й океани» — навчальний курс з географії, спрямований на розкриття знань про відмінності й цілісність природи Землі, розширення й конкретизацію уявлень учнів про походження материків і океанів, просторову неоднорідність Землі, прояв географічних форм на глобальному та регіональному рівнях, особливості життя та діяльності людини в географічних умовах різні. Слід звернути увагу на структурні зміни шкільних уроків географії «Материки та океани» в оновленій програмі. В даний час ця тема включає 6 частин: «Закономірності формування властивостей материків і океанів», «Материки в тропічних широтах», «Антарктида - полярний материк планети», «Материки Північної півкулі », «Океани», « Вплив людини на природу материків і океанів». Зазначимо, що в новій редакції навчальної програми переглянуто порядок вивчення материків: Африка – Південна Америка – Австралія – Антарктида – Північна Америка – Євразія.

Програма 7 класу включає 12 практичних робіт, з яких 4 обов'язкові для оцінювання. Більшість практичних робіт виконується на основі використання різноманітних тематичних атласів та контурних карт.

У 7 класі практичні заняття мають на меті удосконалити та розвивати вміння учнів читати топографічні карти, працювати з картами різного масштабу та змісту, складати комплексні описи об'єктів. Характер територій відрізняється залежно від інформації, яку вони передають. Метеорологічні спостереження проводяться, щоб допомогти вдосконалити вміння спостерігати та застосовувати на практиці зібрані документи, і в той же час спиратися на накопичені документи про погоду та клімат

вашого регіону. При вивченні курсу «Материками та океанами» організовуються екскурсії з комплексним описом природи місцевості, під час яких учні вивчають взаємодію природних компонентів і роблять висновки про природні відмінності, засвоюють поняття про зональність. Відвідувані види навчальної діяльності визначаються віковими особливостями учнів даної вікової групи [10].

Тому при вивченні географії материків і океанів доцільно продовжувати спостереження за місцевими знаннями, щоб використовувати їх як порівняння з далекими і важкодоступними географічними комплексами, отриманими шляхом безпосереднього сприйняття. Засоби загального спостереження на рідній території використовують для порівняння клімату, річок, географічних зон материків. У 7 класі краєзнавчий матеріал більше використовується для постановки запитань на основі цього матеріалу на початку вивчення певної теми. Через обмежений прямий зв'язок між краєзнавчими матеріалами та підручниками з континентальної та океанічної географії вчителі використовують краєзнавчі матеріали на уроках рідше порівняно з іншими класами, незважаючи на застосування місцевих знань в інших класах. Вивчення географії материків і океанів дозволяє добре засвоїти освітню програму. Позакласна робота з краєзнавства при вивченні географії материків і океанів базується на продовженні спостережень з початкового курсу географії. В основному це передбачає систематичне проведення метеорологічних і феноменологічних спостережень з їх періодичною обробкою. Для позакласних заходів, не пов'язаних з освітньою програмою, здійсніть ознайомчу екскурсію до деяких місць свого рідного міста, здійсніть походи околицями, зберіть зразки мінералів і ґрунтів, зробіть карти та ескізи, об'єкти для шкільних музеїв, фотографуйте місцеві природні та економічні артефакти для учнів, влаштувати фотовиставку географічного кабінету. Місцеві історичні (краєзнавчі) документи можна використати для порівняння подібних чи відмінних географічних явищ і процесів. Вони використовуються для порівняння географічного положення, рельєфу, географічної будови, річкового клімату, ґрунтів, рослинного і тваринного світу географічних регіонів материків .

Крім того, розглядаючи географічне положення материків і визначаючи географічні координати їх крайніх точок, учні визначають, які об'єкти розташовані на одній широті чи довготі, географічне положення досліджуваної території де живуть

самі учні відрізняється від географічного положення території, де розташовані материки. Порівнюючи в межах шару характер поверхні та геологічну будову, живлення річок, тип ґрунту, рослинний і тваринний світ, конкретні дані про температуру та кількість опадів на його території з ідентичними даними досліджуваних територій, можна надати учням більш реалістичні уявлення про природні характеристики цих територій [49].

При дослідженні теми «Загальні закономірності географії». можна використати місцеві історичні документи .Учні простежують взаємодію між формами рельєфу та кліматом та їхній вплив на ґрунти, рослинність і тварин на основі конкретних місцевих прикладів і знайомляться з природним зонуванням на рівнинах, рівнинах і горах (пояснення висоти). Наприклад, під час багатоденних туристичних походів у Карпатах учні мають змогу детально ознайомитися з поясненням висот гір середньої висоти, що сприяє кращому розумінню документів при вивченні інших гірських районів землі. . Наприкінці навчального року вчителі організують весняний похід з метою складання комплексної характеристики природи регіонів з різними умовами. На місцевих прикладах досліджують взаємодію природних компонентів, підводять учнів до висновків про природні відмінності, уточнюють поняття зональності. Складіть найпростіший план місцевості для відвідування. Весняна подорож поглиблює і закріплює знання учнів про різні компоненти природи, взаємозв'язки між ними, значення природи в господарській діяльності людини. Вчителі також можуть скористатися екскурсією в природу, щоб повторити матеріал із 6 класу, зокрема такі питання, як орієнтування, карти розташування, земна кора тощо. Під час мандрівок рідним краєм юні краєзнавці орієнтуються за компасами та місцевими знаками, складають карти доріг, просторові карти, спостерігають за діяльністю течії води. течуть (створюють яри та зсуви) і водночас спостерігають, як люди борються із зсувами та ярами; Учні також збирають гірські та ботанічні види [49].

Вивчення української географії у 8 класі має на меті сформувати в учнів географічну картину світу, засвоїти відомості про природу та населення рідного краю на основі поглиблених досліджень. Цей курс допомагає учням усвідомити себе як громадянина України та отримати знання про природу та індивідуальні соціально-економічні особливості країни. Відповідно до програми оновлення це важливо

Цей сегмент включає вивчення свого краю, виховання поваги до українського народу, його культури, почуття справжнього патріота своєї країни [31]. Важливим принципом розробки змісту курсу є інтеграція, що здійснюється шляхом поєднання фізико-географічної та соціально-економічної складових при вивченні територій і природних комплексів, окремої природи, а також видів господарської діяльності України в цілому. Особлива роль географії 8 класу визначається важливим світоглядним потенціалом і тісним зв'язком змісту з сучасністю та особистим досвідом учнів. Зміст курсу згідно оновленої навчальної програми включає: «Вступ» і п'ять розділів: «Географічні карти та їх використання», «Географічний простір України», «Стан і природні ресурси України», «Населення України і світу», «Природа і населення свого адміністративного району» [31]. У вступі наголошується на змісті та методиці вивчення фізичної географії України, на тому, як формувалася територія нашої незалежної держави.

У розділі «Природні умови та ресурси України» розкриваються особливості рельєфу, будова надр, клімат, поверхневі та підземні води України, пояснюється закономірності поширення ґрунтів, рослинного і тваринного світу, способи їх використання та охорони. Цей розділ є суто фізико-географічним і містить важливу частину місцевої історії.

Програма пропонує вам виконати 12 практичних завдань (10 з яких мають фізико-географічну складову) та 9 дослідницьких робіт. Зверніть увагу, що потрібно виконати 4 практичні вправи. Їхня мета — сформувати вміння та навички, необхідні для роботи з картами та іншими джерелами географічної інформації; розкриває зв'язок природи і суспільства в межах України, їх взаємовплив, що суттєво посилює навчально-пізнавальні вміння та вміння, формує змістові та соціально-ціннісні компетентності - роб. Також, як і в попередніх курсах, пропонуються творчі завдання (дослідницькі), які оцінюються вибірково [31].

У 8 класі вивчається фізична географія України, яка розширює та поглиблює знання учнів про природу рідного краю, дає змогу самостійно вивчати край, середовище проживання більш детально (географічне положення, рельєф, клімат, природа) шляхом проведення краєзнавчих досліджень. На більшості уроків використовуються краєзнавчі матеріали: карти області, району, календар погоди, каталоги місцевих рослин,

корисних копалин вашої місцевості, ілюстрації у вигляді фотографій і сторінок Представлені описи представників заповідників тваринного світу області. . Зокрема, в рамках практичної роботи реалізується компонент знань корінного населення. Її елементи можна помітити навіть при розв'язуванні завдань на визначення місцевого часу, виконанні завдань, що забезпечують набуття навичок роботи з топографічними картами, уточнення визначних об'єктів, використовує тектонічні та фізичні карти, використовує приклади своєї місцевості, встановлює зв'язки між тектонічними . архітектурні твори, рельєфи та корисні копалини, описував стан погоди у своїй місцевості та робив прогнози на основі місцевих особливостей. У рамках викладання фізичної географії України (8 клас), спираючись на засади краєзнавства, вчитель подає наукові географічні поняття на основі вивчення своєї місцевості та допомагає учням Учні наочно вивчати природні особливості рідного краю. нація. . Отримані знання сприятимуть вихованню в учнів любові до рідного краю та створять підґрунтя для того, щоб згодом учні вибудували власний шлях географічної освіти [34].

У сучасній навчальній програмі з географії дослідження мають особливе значення. Цей змістовий блок є важливим у формуванні географічної картини світу в учнів початкової школи. Це значною мірою базується на місцевій базі знань, тобто компоненті місцевих знань у змісті фізичної географії, який певною мірою виражається через дослідження учнів, у яких вони зміцнюють набуті освітні концепції. і встановити закони природи. Стосовно географічних досліджень П. Шищенко зазначає, що вони дають змогу встановити в сучасних географічних процесах ті фактори, на які можна впливати технічними засобами [51]. Таким чином у процесі вивчення географії та краєзнавства формується мислення учнів з уявленням про залежність діяльності людини від природних умов і ресурсів. Нижче ми представляємо частину тренінгу, розробленого за нашої участі та з використанням місцевих досліджень.

Підсумовуючи вищесказане, виділимо те, що міститься в концепції «Локальна історія» має різне значення залежно від обставин. Під краєзнавчими дослідженнями розуміють поглиблені дослідження певної території краю на місцевому рівні, що проводяться на науковій основі з метою виховання в учнів патріотизму та любові до свого краю чи краю. Певним етапом цього процесу є ознайомлення учня з природними особливостями рідного краю. У цьому контексті доцільно розглянути важливість і

методичну цінність краєзнавчої складової у викладанні фізичної географії в ЗЗСО. Визначаємо регіональний підхід як основу діяльнісного компоненту навчання фізичної географії. Крім того, у викладанні фізичної географії в початковій школі широко використовуються й інші методи: діяльнісний, проблемний, умісний та особистісно-орієнтований, про що йдеться в положеннях про державні стандарти освіти.

2.2. Використання освітніх технологій в географічному краєзнавстві

У роботі вчителів географії використовуються технології проблемного навчання, ігрові технології, технології гурткової діяльності учнів на уроках географії. Однією з творчо використовуваних технологій на уроках фізичної географії є навчальна задача, яку можна вважати проблемною, якщо на її основі вчитель створює проблемну ситуацію. Для цього завдання повинно містити суперечливість в інформації та сприйнятті, мати достатню позитивну мотивацію в навчальній діяльності учнів і відповідати їх інтелектуальним можливостям. Це можуть бути практичні завдання, творчі, навчальні, запитання тощо. Важливою умовою активізації пізнавальної діяльності учнів, зв'язку пізнавальних завдань з кмітливістю є завдання творчого характеру. Для вирішення творчого завдання учні повинні застосувати раніше засвоєні знання та вміння в новій ситуації. Важливо зацікавити розумову діяльність учнів. Умови завдання мають базуватися значною мірою на відомих учневі знаннях і вміннях, містити протиріччя між уже відомим і вивченим, викликати інтерес до розв'язання, акцентувати увагу учнів на ідеях і містити пізнавальну новизну [17]. Творчі завдання можна використовувати під час проведення краєзнавчих досліджень. Наступним інноваційним використанням технологій є ігрові технології; На уроках географії вона активно стимулює діяльність учнів. Гра призначена для навчання учнів під час роботи, а також є серйозною формою навчання. Цікавим джерелом роздумів називає гру В. Сухомлинський . При виборі гри необхідно поєднати два елементи: пізнавальний та ігровий. Створюючи ігрові ситуації, відповідні програмовому змісту, плануєте діяльність учнів, спрямовуючи їх на досягнення мети [17, 43]. Отже, можна зробити висновок, що розвиток творчих здібностей учнів найбільш успішно здійснюється під час взаємодії навчальної та розважальної діяльності. Дидактичні ігри в нашому дослідженні розглядаються як засіб активізації пізнавальної діяльності і разом з нею

формування краєзнавчих знань у процесі навчання фізичної географії. З методичних джерел ігри на уроках мають ефект передачі засобів набуття краєзнавчих знань і досвіду колективної та групової роботи. На думку Г. Щукіної, дидактичні ігри є засобами навчання, які підвищують емоційний тонус пізнавальної діяльності учнів і можуть слугувати відправною точкою в розвитку знань про свою місцевість.

Дидактичні краєзнавчі ігри спонукають учнів застосовувати свій досвід і знання в пізнавальній діяльності, засвоюючи нові знання з самостійно опрацьованих джерел. У зв'язку з цим важливо підкреслити, що гра для дітей - це навчання, праця і серйозна форма навчання. На цьому наголошують останні дослідження педагогів і методистів

«Навчальні ігри одночасно відносяться до двох сфер людської діяльності, дидактичні ігри слід віднести до ігор «на музичних інструментах», які використовуються в поєднанні з дослідницькими іграми та організаційною діяльністю. Скелет завжди прикріплений до будь-якого предмета, і саме з таким предметом він містить багато новизни і сам ніби грається з гравцем». Дидактична краєзнавча гра не є самоціллю уроку, а є способом формування краєзнавчих знань під час вивчення географії. Не слід плутати це з розвагою, не слід розглядати це як діяльність, яка приносить радість просто заради розваги. Ігри слід розуміти як перетворюючу творчу діяльність, яка має міцний зв'язок з іншими видами навчальної роботи. Відповідно до положень, розкритих у праці В. Коваленка, В. Сухомлинського, Г. Щукіної – дидактичні ігри зі своєю структурою. Згідно з їх баченням, основними структурними компонентами дидактичної гри є: задум гри, правила гри, дії гри, пізнавальний зміст або дидактичні завдання, результати гри. Гра починається з першого структурного елемента: ідеї гри. У більшості випадків це видно з назви гри. Поняття гри представляє дидактичні завдання, які необхідно вирішувати в навчальному процесі. Зазвичай воно має форму запитання, яке передбачає хід гри, або може бути виражене у формі загадки. У будь-якому випадку він надає грі пізнавального характеру, висуваючи до учасників гри певні вимоги щодо знань. Велике значення для систематизації та структури дидактичних ігор мали праці Г. Гончарової, розглядаючи їх як серію навчальних матеріалів.

Обов'язковим компонентом дидактичних ігор є правила. Правила єдині для всіх учасників і визначають порядок дій і поведінки учнів під час гри, сприяючи побудові

ділових стосунків на уроці. Правила дидактичних ігор розроблено з урахуванням мети уроку та індивідуальних можливостей учнів. Бажаною деталлю гри підручника з краєзнавства є те, що ігрові дії повністю залежать від правил гри, сприяючи розвитку пізнавальної діяльності учнів, даючи їм можливість проявити свої здібності, вміння та застосування наявних знань [12]. Керує ігровою діяльністю вчитель як ведучий гри. Він вказує їй правильний напрямок. Методична роль вчителя в цьому процесі: за потреби вчитель активізує його урок різними прийомами, підтримує інтерес до його проведення, іноді «знімає напругу». надто емоційний». Головне в дидактичних іграх – пізнавальний зміст. Це сприяє набуттю місцевих знань і навичок, які використовуються для вирішення навчальних завдань, поставлених грою. З цього приводу Н. Гончарова зазначає, що заняття зазвичай проходять за традиційним планом, хоча більшість учнів відзначають, що елементи дидактичної гри допомагають і сприяють кращому засвоєнню інформації [11]. Завершальний епізод або кінцівка — підсумок гри, кульмінація гри, яка проходить у формі розв'язання навчальної задачі і приносить учням моральне та інтелектуальне задоволення. Для вчителя результати гри дають матеріал для визначення показників для оцінювання успішності учнів. Ігрові вправи дають змогу з усього практичного матеріалу, запропонованого учням у програмі, вибрати, які явища та події можна запам'ятати як найбільш важливі та цікаві щодо знання. Найчастіше це кросворди, ребуси, ребуси тощо. Різні види таких ігор представлено в роботі О. Надтоки «Тести і завдання з географії рідного краю» (2001) [35].

Урок-марафон - це один з нестандартних видів бігової доріжки, це естафетна доріжка в загальних бігових доріжках. Учні повинні якомога швидше пройти всі етапи естафети та набрати якомога більше балів. Це можуть бути тести, кросворди, завдання для роботи з контурними картами [39, с. 44-46].

Групова навчальна діяльність також є різновидом інноваційно-орієнтованої технології, формою організації навчання в невеликих групах учнів, об'єднаних спільною навчальною метою під опосередкованим керівництвом викладачів, співробітників і співпраці зі учнями. Стосунки між викладачами та учнями є співробітницькими, тому що викладачі безпосередньо втручаються в групову роботу лише тоді, коли у учнів виникають запитання і вони самі звертаються до викладача за допомогою.

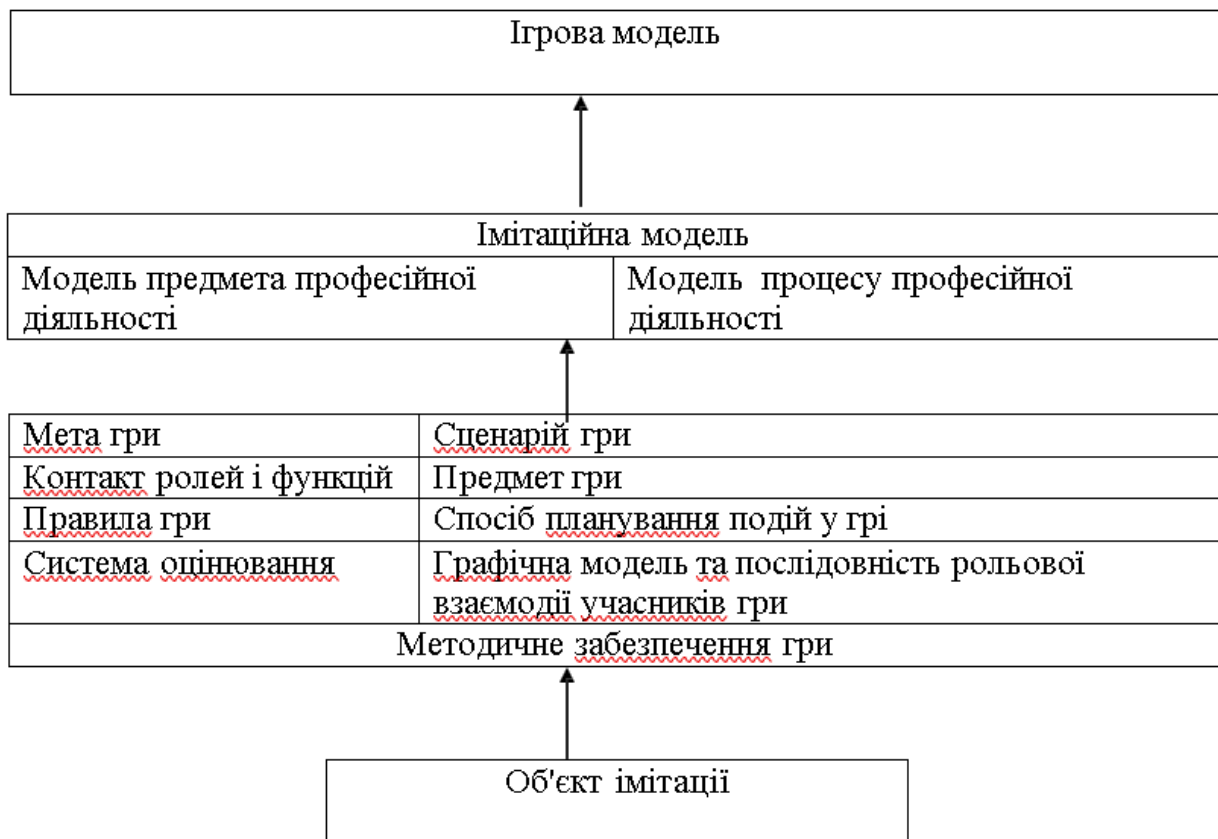

Рис 3. Структура дидактичної гри

У процесі навчання фізичної географії вчителі використовують на уроках мультимедійні підручники, це підручники нового покоління, які виконують такі функції:

- 1) забезпечити засвоєння учнями змісту навчального матеріалу;
- 2) поглибити свої географічні дослідження довідковими матеріалами. Тому доступ до мережі Інтернет необхідний не тільки для отримання необхідної інформації, а й для роботи в режимі дистанційного навчання [17]. Під час використання мультимедійних посібників виявляються такі позитивні моменти: учні мають можливість перевірити власні досягнення за допомогою різних видів практичних робіт (навчальних, тренувальних, підсумкових) та контрольних робіт; демонстрація варіантів анімації та відеофільмів, що розкривають сутність досліджуваного явища; Широкі функціональні можливості при роботі з інтерактивними картами: робота з картами (фізичними, тектонічними, кліматичними, картами природних зон), прийоми порівняння карт шляхом накладання однієї карти на іншу дозволяє здійснювати активний і практико-орієнтований навчальний підхід, формуючи одну з найважливіших географічних умінь - картографічний, оволодіння яким становить основу професійної

компетентності в географії. Організація занять з наочними демонстраціями на комп'ютерах допомагає учням краще запам'ятати матеріал і глибше проникнути в сутність проблеми, що вивчається [17]. Наприклад, для підготовки презентації POWER POINT зручно використовувати графічну програму, за допомогою якої можна створювати слайди для відображення схем, малюнків, схем, фотографій, тексту, відео- та аудіозаписів, відображати елементи презентації. Отже, використання мультимедійних технологій підвищує ефективність навчального процесу, роблячи навчальний процес більш сучасним [27, с. десять]. Важко уявити сучасний урок без презентацій, відеофрагментів, схем, ілюстративних матеріалів.

Можна нескінченно говорити про виверження вулканів, цунамі, зсуви, селі тощо, але тільки коли побачиш це на власні очі щоб побачити масштаб і видовищність цих природних явищ. І в цьому перевага комп'ютерної техніки. Знання ІКТ багато в чому полегшують підготовку до уроку. Заняття стають більш цікавими та захоплюючими. ІКТ стимулює пізнавальний інтерес учнів до предмету, створює мотиваційні умови, розвиває мислення та творчі здібності учнів. Інформаційно-комунікаційні технології допомагають більш ефективно використовувати час під час написання доповідей, есе та наукових статей. Неможливо уявити самостійну дослідницьку діяльність учнів без мережі Інтернет. Самостійна робота з Інтернетом допомагає учням подолати ліню у мисленні, розвинути здібності до критичного мислення та не користуватися чужою думкою. Приклади використання телекомунікаційних проектів на уроках географії. Для розвитку навичок та застосування знань у реальному житті учням було поставлено завдання створити проект «Природні дива України». Учні проводять дослідження, що містять елементи наукової діяльності. Результатом проекту стало створення ІКТ-презентації. Під час екскурсій учні отримують багато інформації, яку перетворюють у яскраву та змістовну презентацію, яку можна використовувати на уроках. Учні, залежно від здібностей і нахилів, можна пропонувати творчі проекти різної тематики.

Технологія проектної діяльності вимагає від учителя спеціальної підготовки учнів, пояснення завдань, способів їх використання, певних вимог щодо встановлення результатів. Використання інформаційних технологій у географічних дослідженнях на основі розробки проектів значно підвищує пізнавальну активність учнів, робить навчання цікавим і приносить позитивні результати [1]. Використання учнівських

досліджень у процесі навчання географії сприяє глибшому засвоєнню навчального матеріалу, формуванню дослідницьких умінь, розвитку вміння особистості давати змістовну й обґрунтовану оцінку географічного явища, події, а також водночас надають орієнтири у життєвому виборі [33, с. 18-20]. Роль і значення навчально-дослідницької діяльності учнів у процесі вивчення географії в школі, з їх допомогою вирішується питання формування суспільної свідомості молодого покоління та дослідницька діяльність учнів, поглиблене дослідження географічних процесів і явищ. вирішено. значною мірою. На середньому рівні учні отримують лише місцеві знання, пов'язані з навчальними матеріалами. Роль місцевих досліджень полягає не лише в збагаченні знань учнів, а й у значному емоційному та естетичному впливі, який відчують учні завдяки своїй власній участі та людям, які їм небайдужі. Прикладом може бути будь-яке краєзнавче дослідження (історія села чи міста, соціокультурні аспекти розвитку певної території, де розташована школа) .

Тому в процесі викладання фізичної географії необхідно використовувати сучасні та різноманітні методи та прийоми, щоб учні легше засвоювали навчальні уроки.

2.3. Екскурсія як елемент краєзнавчих досліджень в курсі фізичної географії

Навчальні екскурсії – це форма організованого навчання, за допомогою якої учні осмислюють і засвоюють навчальний матеріал, відвідуючи місця розташування об'єкта навчання (природа, заводи, історичні місця) і безпосередньо знайомляться з ними [26].

В результаті навчальних турів була створена спеціальна методика навчання. Наукові дослідження вчених-методистів І. Брук, К. Брезкун, Х. Ващенко, К. Міхно та ін., можуть оцінити його як один із ефективних методів навчання . Науковці підкреслюють важливу роль візитного методу у вивченні всіх предметів – математики, історії, географії, природознавства. література, живопис. Г. Ващенко визначає екскурсію як метод, за допомогою якого можна досліджувати природничі та суспільні наукові явища в тому вигляді, в якому вони представлені, незалежно від того, хто є дослідником . П. Волобуєв вважає, що найбільш яскраво дослідницький елемент у навчанні можна виразити при використанні методу екскурсійної роботи з учнями при

ознайомленні з місцевими історичними документами. Дослідник навів схему, яку запропонував як базову для краєзнавчої екскурсії .

Щодо шкільних пізнавальних екскурсій на різних етапах впровадження та розвитку висловлювалися різні точки зору. Правда, одні вчителі розглядають екскурсію як метод навчання, інші — як метод і форму або форму. На початкових етапах впровадження екскурсій у шкільне життя вони проводяться нерегулярно – як продовження звичайних позакласних уроків. З розвитком техніки екскурсійної роботи ці способи водіння поділилися на окремі прийоми, такі як пояснення екскурсоводом, демонстрація, спостереження, запис вражень, вправи тощо. Екскурсія почала практикуватися як метод і форма навчання і набула статусу самостійної форми навчання. Це відносно закінчена структурна одиниця навчального процесу, що має свої особливості [2]. З точки зору вчених, екскурсійний метод навчання має стати основним під час навчання географії, історії, природознавства тощо. Зараз без цього неможливо повноцінно вивчити екологію, економіку та здобути основи громадянської освіти.

Л. Бархаш вважає, що екскурсія – це наочний прийом отримання певних знань, навчання шляхом відвідування певних об'єктів за заздалегідь розробленою темою (в залежності від теми нашого дослідження це може бути яр, з струмка, з берега). озера чи річки тощо, тобто будь-якого природного об'єкта) зі спеціальним ведучим (екскурсоводом, у нашому випадку роль вчителя) .

Розглядаючи навчальну екскурсію як дидактичну категорію, перш за все слід зазначити, що вона суттєво відрізняється від інших форм навчальної діяльності особливостями організації пізнавальної діяльності учнів. Під час екскурсій учні активно сприймають об'єкти, предмети, процеси, явища в навколишньому природному середовищі, в їх нормальному режимі функціонування. Основним методом навчання є цілеспрямоване спостереження під керівництвом вчителя за живою дійсністю, аналіз її сутності, доповнення вражень, замальовування, розробка схеми процесу. Все це потім систематизується, синтезується і взагалі обговорюється на уроках географії в школі. Мета подорожі – формувати в учнів уміння спостерігати навколишній світ, сприяти розвитку наукового мислення, інтересу до вивченого матеріалу, ознайомлення з культурними і соціальними надбаннями народу і людства. Вивчення рідного краю шляхом екскурсій впливає на всебічний розвиток учнів, готує їх до життя, розвиває

пізнавальну діяльність. Одним із елементів подорожі є подорож. Залежно від території тури поділяються на місцеві та міжміські. Екскурсії відбуваються в межах міст, районів, областей у межах місцевої поїздки. Допускається поїздка на сусідню територію, якщо це визначено адміністративно-територіальним розташуванням навчального закладу, який організовує екскурсію.

Інші тури вважаються автотурами. Залежно від виду, змісту та мети екскурсії кількість учнів у групі коливається від 10 до 40. Тривалість екскурсії від 45 до 90 хв. Іноді екскурсія може тривати кілька днів (у разі виїзду учня з постійного місця проживання) [2]. За навчальною програмою екскурсії поділяються на програмні заходи (відповідно до положення про програму) та позакласні заходи, що організовуються як позакласна робота.

Екскурсія проходить за програмою з географії як один із видів уроків. А на уроках-екскурсіях процес навчання відбувається не в класі, а на природі, в процесі безпосередньої взаємодії учнів з предметами і явищами природи. Великий виховний вплив на учнів мають екскурсійні заняття. Розробка методики організації та проведення географічної екскурсії здійснюється на основі загальнодидактичних правил, зумовлених специфікою географічної освіти в ЖЗ. Навчальна мета поточного уроку-екскурсії - сформувати в учнів уявлення чи поняття про об'єкти і явища природи, їх взаємозв'язки і залежності, передбачені змістом навчального предмета, а також засвоєння їх учнями. , по суті, є предметом, інтелектуальними вміннями та уміннями розумної навчальної діяльності, об'єктивно сформованими в контексті конкретного предмета [24]. Навчальні екскурсії можна поділити на однотематичні, багатотематичні (теми, пов'язані з однією темою) і комплексні або інтегровані (багатотематичні з різних тем) екскурсії). Інколи однотематичні та багатотематичні екскурсії об'єднують у групу тематичних екскурсій [2]. Організація тематичних екскурсій здійснюється відповідно до вивчення однієї або кількох суміжних тем певного географічного предмета. Комплексні екскурсії організовуються на основі взаємопов'язаних тем кількох предметів. Як правило, це предмети зі сфери освіти

“Природознавство”. Специфіка даного монотематичного екскурсійного уроку визначається тим, що засвоєння кожного елемента знань починається з безпосереднього сприйняття реальних об'єктів природи на місці його проведення. Темі та явища

визначають мікроструктуру уроку. Залежно від змісту навчальні екскурсії поділяються на три великі групи:

1. Природо-географічні екскурсії - вивчення природи і людини як частини природи; Їх, у свою чергу, можна поділити на фізико-географічні.

2. Суспільствознавчі екскурсії поділяються на культурно-історичні, художньо-мистецькі, літературні, господарсько-економічні заходи.

3. Виробнича екскурсія - спрямована на ознайомлення з промисловими і сільськогосподарськими підприємствами, фабриками, підприємствами, колгоспами, радгоспами та іншими суб'єктами.

За тривалістю тем, що вивчаються в курсі, екскурсії поділяються на ознайомчі, супровідні та підсумкові. Вивченню нових матеріалів передують ознайомчі відвідування. Їх призначення зазвичай зводиться до необхідності ознайомлення учнів зі змістом нової теми чи розділу курсу, великої теми. Під час таких екскурсій учні ознайомляться з основними поняттями та отримають наочні образи, необхідні для свідомого засвоєння нового навчального матеріалу. Супутні екскурсії організуються паралельно з вивченням теоретичного матеріалу і мають на меті забезпечити глибше розуміння учнями матеріалу, доповнюючи свої знання новими фактами та прямими візуалізаціями. Підсумкові екскурсії проводяться після вивчення модуля (предмета) програми з метою узагальнення та систематизації теоретичних знань, удосконалення та закріплення компетентностей та вмінь. А підсумкові екскурсії розкривають зв'язок вивченого на уроці матеріалу з реальними процесами та явищами. Складовими освітнього туру є:

- тематика екскурсії;
- мета візиту;
- час проведення;
- запис результатів.

Тема і об'єкт екскурсії комплексно підібрані і взаємопов'язані. Враховуючи обмежений програмний час екскурсій, вчителі повинні обрати тему, яка має практичне значення і може бути реалізована за цих умов. І цей план має бути максимально яскравим і повним, зручним для спостереження [25, 37].

У визначений час учні збираються в школі і під керівництвом вчителів вирушають на оглядову територію. Бажано, щоб учителеві допомагав хтось із старших учнів або інший учитель. З цієї точки зору особливий організаційний інтерес становлять комплексні екскурсії, коли учнів ведуть декілька викладачів. Під час екскурсії учні:

- спостерігати за об'єктами та слухати пояснення екскурсовода;
- вести записи під час розповідання та спостережень;
- збирати ілюстративні документи для звітів.

Після екскурсії обов'язково організовується заключний інструктаж. Учні діляться своїми враженнями, відповідають на запитання, які ставить викладач перед екскурсією. Готується письмовий звіт про тур.

Підсумковий стенд виготовлено із матеріалів, зібраних під час екскурсії. Учитель повинен підбити підсумки екскурсії та пояснити зміст, який учні не чітко розуміють. Розглядаючи екскурсію як дидактичну категорію, перш за все слід зазначити, що вона суттєво відрізняється від інших форм навчальної діяльності особливостями організації пізнавальної діяльності учнів. Класифікація екскурсійних курсів здійснюється за двома ознаками: обсягом істинно спеціалізованого змісту екскурсійної теми (однотематичні, багатотематичні) та її місцем у дослідницькій структурі розділу чи курсу (вступ, поточні події, закінчення). У підручнику Географія для 6-8 класів після кожного предмета, кожного розділу необхідно виконувати практичні вправи на уроці або в польових умовах, мати з собою необхідне обладнання для виконання завдань і під час виходу на екскурсію, як у книзі. підручники, географічні карти. . , контурна карта, зошит, олівець, лінійка, фотоапарат тощо. Усе це свідчить про те, що екскурсійна робота відіграє важливу роль у викладанні фізичної географії, а підручники є одним із важливих методів організації та проведення краєзнавчих екскурсій [24, 25].

Висновки до 2 розділу

Вирішення дослідницьких завдань, що впливають із поставленої мети, сприяло створенню методики використання краєзнавчого компонента в навчанні природничої географії як системи, що складається з поєднань навчального матеріалу. Змістовні навчальні завдання та пізнавальна діяльність покликані стимулювати учнів. самостійна пізнавальна діяльність. . Реалізація емпіричної частини дослідження підтвердила нашу гіпотезу про те, що поєднання методичних прийомів з використанням дидактичних ігор, навчальних екскурсій і технологій проектного навчання та ІКТ для реалізації краєзнавчого компонента у навчанні фізичної географії стимулюватиме формування в учнів фізичних навичок. Проведене дослідження підтверджує, що організація навчання природничо-географічної тематики на основі краєзнавчого підходу потребує вибору педагогічно та технічно обґрунтованих методичних прийомів навчального матеріалу на уроках географії. У той же час найкращі результати досягаються, коли необхідні краєзнавчі знання і засоби отримання краєзнавчих знань вибираються на основі зібраних краєзнавчих і географічних навчальних матеріалів. Формуванню комплексу фізико-географічних знань сприяє використання активних методів навчання на основі краєзнавчого підходу, зокрема в рамках проектного навчання та завдань проблемного характеру, поєднаних із відновлювальною діяльністю. завдання і розраховані на повторювану пізнавальну діяльність учнів. Дослідження підтверджує, що ефективним засобом реалізації краєзнавчого компонента у навчанні фізичної географії є використання комплексу краєзнавчих запитань, запропонованих учителями, а також участь учителів, учнів у розв'язанні навчальних завдань проблемного характеру та оперування локальними. знання в контексті. ІТ. Для стимулювання творчої активності учнів у процесі вивчення природничої географії в рамках використання краєзнавчого методу ефективним є виконання певних умов:

- готує учнів до активної творчої діяльності, організованого дослідження, під час якого засвоюються пізнавальні вміння;
- перехід учнів від виконання репродуктивних завдань до виконання творчих завдань;
- виконання учнями пізнавальних завдань творчого характеру;
- використання дидактичних краєзнавчих ігор у навчально-виховному процесі.

РОЗДІЛ 3.

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ КРАЄЗНАВЧОЇ СКЛАДОВОЇ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ УЧНІ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

3.1 Методичні особливості використання дидактичних завдань краєзнавчого характеру при вивченні фізичної географії

У рамках нашого дослідження необхідно розглянути методичні заходи в процесі реалізації краєзнавчого компонента на уроках географії. Для цього були використані експериментальні методи дослідження, які змогли підтвердити нашу гіпотезу про те, що використання дидактичних ігор про місцевих історичних діячів та краєзнавчих завдань з урахуванням можливостей ІКТ дозволить удосконалити процес навчання географії. Для реалізації цього аспекту в екскурсії були вбудовані окремі дидактичні завдання. Тому ми намагалися чітко сформулювати мету локального тестування (наприклад, встановлення міцності запропонованого контрольного обсягу, самостійна та практична робота з краєзнавчого напрямку), особливості усного опитування учнів та проведення окремого завдання вивчення краєзнавства, а також складання плану, в якому викладаються необхідні питання і завдання дослідження. Використовуємо також метод спостереження за роботою учнів при вивченні педагогічного досвіду вчителів географії. Цінність даного дослідження полягає в тому, що предмет вивчення розглядається як комплексний процес вивчення географії та формування краєзнавчих географічних знань. На основі цього нами зібрано дані, що характеризують досліджувану проблему – методичні особливості застосування краєзнавчого компонента та формування фізико-географічних, історичних знань краєзнавства учнів початкової школи на основі застосування краєзнавчого підходу. У зв'язку з цим зазначимо, що використання краєзнавчого компонента на уроках природничої географії здійснюється такими методичними прийомами, як використання дидактичних ігор, використання проблемних домашніх завдань, використання ІКТ на уроках географії та організація краєзнавчої екскурсії. Відбір навчальних матеріалів здійснюється відповідно до дидактичних принципів, розроблених Ю. Мальованим [48].

Певну основу методики використання дидактичних ігор склали праці Н. Гончарової та О. Корнеєва [12,]. Усі структурні компоненти дидактичної краєзнавчої

гри взаємопов'язані та взаємообумовлені. Без єдності цих елементів неможливе проведення гри на високому рівні, особливо якщо вчитель ставить за мету не лише набуття географічних знань, а й розвиток любові до знань з географічної теми. У разі відсутності інтересу або зникнення гри ні в якому разі не можна нав'язувати дітям гру, тому що в цьому випадку гра втратить своє розвиваюче дидактичне значення. Щоб зацікавити дітей брати участь у дидактичних іграх з краєзнавства, необхідна емоційна розповідь про рідний край та околиці, зацікавити дітей відомими прикладами життя місцевих жителів, видатних земляків [12] тощо. Вище наведені підстави вважати дидактичні краєзнавчі ігри важливим видом діяльності учнів, що сприяє їх розумовому розвитку. Професійний досвід учителів географії доводить, що використання ігрового методу з навчальною метою активізує пізнавальну діяльність учнів, допомагає подолати певні труднощі в засвоєнні програмового змісту, вносить на уроки момент релаксації, знижує психічне та емоційне напруження, особливо під час виконання завдань. монотонні позакласні заняття або аудиторні вправи [20]. У психолого-педагогічній літературі [50] підкреслює близькість дидактичних ігор до проблемних ситуацій, оскільки в цих ситуаціях, як і в проблемних ситуаціях, може бути завдання: відкриття, розв'язання, відгадка, доведення. Пильну увагу дослідники приділили дидактичним іграм. Але про використання дидактичних ігор у процесі вивчення перетворювальних компонентів «Рідний край» та краєзнавчих ігор на уроках природничої географії (6-8 класи) автор не згадав. До таких ігор належать кросворди, головоломки, пошукові слова, вікторини, вікторини, головоломки, ребуси, які вважаються частиною краєзнавчих ігор. У проведеному експериментальному дослідженні було зроблено припущення, що використання дидактичних ігор на основі місцевих історичних документів у поєднанні з вивченням теоретичних документів сприяє глибшому засвоєнню географічного змісту предмета, а отже, допомагає вчителю більше керувати пізнавальною діяльністю учнів.

Метою емпіричного дослідження було вивчити використання дидактичних ігор у навчальному процесі з метою підвищення інтересу учнів до здобуття краєзнавчих знань. Досвід складається з трьох етапів: перший етап, згідно із запропонованою методикою, готує учнів до розгадування дидактичних краєзнавчих ігор: кросвордів, рядків слів, ребусів тощо. А на другому етапі краєзнавчих досліджень у змісті експериментальних

уроків використовувалися дидактичні ігри. І на третьому етапі методом контролю визначається вплив дидактичних ігор на вирішення всієї дослідницької задачі. В експериментальних класах використання дидактичних краєзнавчих ігор має на меті привернути увагу до вивченого матеріалу, змінити вид навчальної діяльності та підтримати увагу учнів на різних напрямках різних етапах уроку. У змісті дидактичної гри, яка розроблена з урахуванням місцевої історичної складової, враховуються також пізнавальні та інтелектуальні особливості дітей. Організація та проведення дидактичних ігор з краєзнавства вимагають від учителів-експериментаторів не лише стимулюючої ролі в навчально-виховному процесі, а й уміння використовувати їх для формування думки фізики та географії. Так, до змісту уроків фізичної географії у 6, 7, 8 класах при вивченні окремих тем «Літосфери» включено краєзнавчі дидактичні ігри першого типу (географічні задачі та вікторини), «Атмосфера», «Гідросфера» (6 клас), «Євразія» (7 клас) та «Ландшафт України» (8 клас).

Одне з таких завдань полягає в тому, щоб учні вміли називати географічний термін «гора», виконуючи краєзнавче завдання, використовуючи географічну назву іншого регіону. Значний інтерес у учнів викликають географічні питання, представлені в малюнках на місцеву історичну тематику: Львів, Одеса, Черкаси та ін. І на основі цього учням пропонується назвати назву свого села, селища чи міста. Другий вид дидактичних краєзнавчих ігор використовується з метою закріплення вивченого матеріалу з певної теми. Тому при вивченні теми «Повітря» в 6 класі в учнів склався ланцюжок взаємозалежних слів. Це ряд понять «клімат - температура - повітря». Потім учитель запитує учнів, яка температура повітря в нашій місцевості, яке повітря, який клімат у місцевості, де живуть учні, яка температура повітря влітку і взимку. Учитель доповнює відповіді учнів і таким чином вони здобувають нові місцеві знання.

Рекомендується передбачати учням дидактичні завдання краєзнавчого характеру: вікторини, вікторини, словесні ігри про краєзнавство, в тому числі цікаві питання. З нашого досвіду використовувалися різноманітні дидактичні краєзнавчі ігри. Так, для учнів були проведені тематичні вікторини. Наприклад, в тему «Регіональна географія» в рамках практичних занять варіативної складової предмета «Сільська місцевість» у 5 класі учні розв'язують такі завдання: 1. На якому материка розташована ваша область? 2. Яку площу займає ваша область? 3. Вирахуйте з допомогою масштабу

довжину кордонів вашої області. 4. Якою є протяжність з півночі на південь території вашої області? 5. На скільки кілометрів простягається територія вашої області з заходу на схід? (пропонується користуватись масштабом карти області). 6. Яка кількість населення проживає у вашій області? 7. З якими областями межує ваша область? 8. Обчисліть середню густоту населення у вашій області (див. додаток А).

В основному це завдання і питання плану реконструкції, але їх вирішення дозволяє міцно запам'ятати дані місцевого історичного характеру, сприяючи формуванню упереджень, краєзнавчих знань і готує учнів до вирішення проблемних краєзнавчих завдань. .

На експериментальних заняттях ми використовували такі творчі (проблемні) питання і завдання:

В якій частині України розташована ваша область? Поясніть вигідність і не вигідність географічного положення. Обґрунтуйте відповідь. 2. Які сучасні фактори впливають на рельєф вашої області і які зміни рельєфу можливі в майбутньому? 3. Як людина використовує окремі форми рельєфу і змінює їх? 4. Наведіть приклади утворення місцевого мікроклімату. 5. Чи існує у вашій місцевості проблема води? 6. Які причини зумовили спеціалізацію господарства області? Яку роль відіграє область у господарстві країни? (детальніше дивись у додатках).

Також учням в експериментальних класах пропонували і завдання практичного характеру:

А) На контурній карті області позначте й надпишіть свій населений пункт. Проведіть через неї меридіан і паралель і визначте географічні координати вашого села (міста). Б). На контурній карті області обведіть олівцем кордони області і надпишіть назву обласного центру. В) Користуючись масштабом, визначте віддаль від вашого населеного пункту до обласного центру (детальніше – у додатках).

Дидактичні краєзнавчі ігри такого плану були організовані на всіх уроках фізичної географії. Вони містять цікаву для учнів інформацію та сприяють поширенню краєзнавчих знань, тим самим виховують любов до географії. Ефективність гри в засвоєнні учнями краєзнавчих знань виявилася також при виконанні контрольних завдань, виконаних наприкінці семестру учнями трьох експериментальних та трьох контрольних класів. Їхні результати (див. таблицю А) відображають серйозні зміни у

сприйнятті учнів експериментальних класів і, таким чином, дають підстави позитивно оцінити стимулюючу дію дидактичних ігор на учнів, формування краєзнавчих знань і підвищення успішності учнів.

Таблиця А

Вплив дидактичних краєзнавчих ігор на формування краєзнавчих знань учнів

Класи	Рівень навчальних досягнень учнів, у %							
	Початковий		Середній		Достатній		Високий	
	К	Е	К	Е	К	Е	К	Е
6 кл.	0	0	32	14	34	40	44	46
7 кл.	0	0	26	17	44	36	30	47
8 кл.	0	0	25	18	36	38	39	44

Відсоток успішності учнів показав, що контрольний клас був дещо нижчим за експериментальний. Це свідчить про те, що дидактичні ігри позитивно впливають на засвоєння краєзнавчих понять та формування знань про краєзнавство в цілому. Використання будь-якої дидактичної гри стимулює інтерес учнів до цієї форми навчання в засвоєнні ними географічних і краєзнавчих знань. Проведені дослідження та аналіз літератури з даної проблеми, робота над дидактичними завданнями краєзнавства, спрямованими на формування фізико-географічних знань, дали змогу виділити чотири складові частини:

- По-перше, це організаційне питання. Він визначає організаційну структуру гри (наприклад, індивідуальна чи групова).
- Друга діяльність – це оперативна, коли учні виконують певну діяльність, яка має початок і кінець.
- Третій процедурний компонент - визначає, як змінюється ігровий цикл, цей компонент включає спеціальні ігрові процедури, що визначають характер ігрового процесу (кросворди, словесні ребуси, загадки про місцеві традиції тощо).
- Четвертий фактор результативний, коли учні досягають комплексних результатів від виконаної роботи [18].

Висновки щодо використання краєзнавчих компонентів на уроках географії узагальнюємо:

а) На формування краєзнавчих знань учнів великий вплив мають ігри, що містять складні ситуації та пізнавальні завдання з краєзнавства різного характеру;

б) Краєзнавчі дидактичні ігри як засіб формування краєзнавчих знань сприяють вихованню вольової активності учнів, допомагають їм творчо вирішувати теоретичні та практичні завдання.

На нашу думку, найважливішими для вчителя географії вважаються такі моменти:

- визначати місце краєзнавчих дидактичних ігор та ігрових ситуацій в системі інших видів урокової діяльності;

- їх цільове використання на різних етапах вивчення різних видів краєзнавчих документів;

- розробити методiku виготовлення дидактичних краєзнавчих ігор з урахуванням дидактичних цілей курсу та рівня підготовки учнів;

- вимоги до змісту краєзнавчо-розважальної діяльності згідно ідей розвивального навчання.

Отже, дидактичні краєзнавчі ігри, які використовуються в процесі навчання природничо-географії, сприяють розв'язанню певних навчальних завдань, є доступними та мають помірну складність для учнів, викликають пізнавальний інтерес і в цілому підвищують ефективність географічного навчального процесу, зокрема, навчання учнів фізико-географічним знанням.

3.2. Експериментальна перевірка результатів дослідження

Відомо, що в оновленій навчальній програмі з фізичної географії 6 класу багато краєзнавчих документів, правильне використання яких сприятиме формуванню загальних і спеціальних географічних уявлень учнів. Предмет географія материків і океанів (згідно з оновленою програмою «Материки і океани») має певні можливості щодо застосування принципів країнознавства в навчанні, зокрема, оцінюється вище, ніж окремі підручники з географії, розроблені з урахуванням цього. правило. Найширші можливості для реалізації краєзнавчого компоненту пропонує предмет географія 8 класу. Це зумовлено структурою, змістом і віком учнів. Враховуючи вищезазначене,

можна скласти певну основу для формування географічних, краєзнавчих умінь та можливості збагачення відповідних знань, умінь і навичок при вивченні таких тем:

«Орієнтування на суші», «Планування, його основні характеристики», «Літосфера», «Атмосфера», «Гідросфера», «Біосфера і ґрунт», «Природні комплекси» (6-й); «Материка й океани – обширні природні комплекси географічної оболонки», «Головні особливості природи материків», «Євразія», «Природні ресурси материків і океанів», «Екологічні проблеми материків і океанів» (7 курс); «Геологічні будови, тектонічні структури, рельєф, мінеральні ресурси», «Клімат і кліматичні ресурси», «Води суші та водні ресурси». «Ландшафт України», «Природокористування» (8 клас) – та ін. Через реалізацію цих тем розглянемо рекомендації щодо методики використання краєзнавчих документів на уроках фізичної географії.

Набуття фізико-географічних знань на основі краєзнавства в рамках вивчення теми «Літосфера» та особливо будови земної кори, сприяння змістовному засвоєнню основних форм і структур рельєфу. «Які тектонічні структури зустрічаються у вашій місцевості? чому він виникає?», «Які процеси є результатом форм рельєфу, які ви спостерігаєте у своїй місцевості» тощо. Питання, завдання та комплекти навчально-методичних матеріалів краєзнавчої галузі допомагають учням ознайомитися з особливостями поверхні своїх територій та умовами їх формування під впливом внутрішніх процесів. вроджені та екзогенні.

«Гідросфера», «Біосфера і ґрунт», «Природний комплекс» включає добірку питань і завдань, розглянутих на основі краєзнавства, а також блоки завдань, запитань, різноманітних дидактичних вправ, завдяки яким учні краще засвоюють матеріал. декларується програмою з географії. На основі місцевих документів краще засвоюються такі базові поняття, як «обабіч горизонту», «рельєф», «погода», «клімат», «природний комплекс (ландшафт)» тощо та створюються основи для формування ін. географічні поняття. Зміст краєзнавства сприяє систематичному спостереженню за атмосферними явищами та визначенню особливостей погоди і клімату свого регіону порівняно з кліматом інших територій. як основа для фенологічних спостережень і розуміння географічних процесів на локальному рівні. В експериментальних класах перед учнями ставляться інші завдання. Наприклад, користуючись кліматичною картою свого регіону (8 клас), ви повинні продемонструвати, що на клімат вашого регіону впливають вітри із

заходу. Працюючи за кліматичними картами зі шкільного атласу, учні вивчали Атлантичний регіон, звідки беруть початок західні вітри. Як виявилось, тепла течія Мексиканської затоки має сильний вплив на створення теплих вітрів, які охоплюють всю Західну та Східну Європу, а також впливають на територію, де живуть учні. Питання: чому тепла течія Гольфстрім більше впливає на Європу, а не на США, узбережжя яких затоплені Атлантичним океаном і течією? Тепла затока змиває. Користуючись кліматичними картами, учні дізнаються, що на Американський континент більше впливають вітри з півночі (Північний Льодовитий океан). Організація подібних завдань пробудила активність учнів у формуванні краєзнавчих знань. У цьому контексті проводилась перевірна робота в експериментальних та контрольних класах. Нижче наведено адаптований для оцінювання за 12-бальною шкалою приклад такої роботи в рамках теми уроку «Клімат Євразії» (географія материків і океанів, 7 клас), який містить такі завдання:

1. Які чинники визначають сезонність клімату у вашій місцевості?
2. Чи впливає Гольфстрім на місцевий клімат? Відповідь обґрунтуйте.
3. З чим пов'язане панування західних вітрів у вашій місцевості?
4. Спробуйте порівняти кліматичні характеристики вашої місцевості з кліматичними характеристиками північних, східних і південних районів Євразії.

У роки вивчення географії для учнів 8 класу екзаменаційні запитання мають такий формат:

1. Проаналізувавши кліматичну карту України, визначте, які ізотерми січня та липня проходять через ваш населений пункт? Що це означає?
2. Визначте, по який бік від «осі Воєйкова» розташований ваш населений пункт? Як це виражається в кліматичних особливостях даної території?
3. Для створення нормальної вологості території в умовах помірного кліматичного поясу достатньо 500 мм опадів на рік. Проаналізувавши кліматичну карту, визначте властивості вологості місцевості, де розташований ваш об'єкт.
4. За допомогою лінійки та масштабу карти виміряйте відстань від вашої місцевості до Чорного моря й Атлантичного океану. Яка з наведених географічних об'єктів найбільше впливає на формування клімату у вашій місцевості?

На початковому етапі проводяться контрольні роботи для визначення рівня навчальних досягнень учнів. За отриманими даними ми проаналізували рівень навчальних досягнень учнів, як показано на рисунку 4 «Рівень навчальних досягнень учнів 6-8 класів на етапі перевірки досвіду»

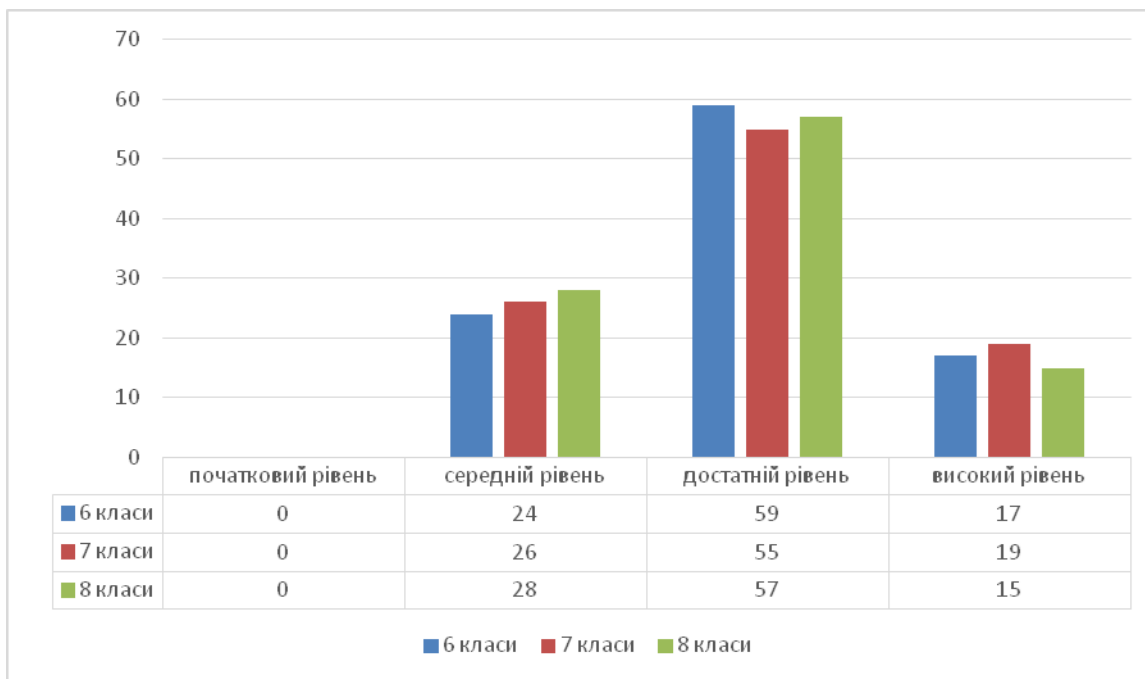

Рис 4. Рівень навчальних досягнень учнів 6-8 класів на етапі констатувального експерименту, в %.

На основі результатів проведеного констатувального експерименту ми визначили рівень навчальних досягнень учнів і встановили, що значна частина учнів має достатній рівень навчальних досягнень, що виражено у відсотках на рисунку 5.

Після кількісного та якісного аналізу контрольних робіт і тестових завдань у паралельних межах навчання були визначені контрольні-тестові заняття.

Аналізуючи стовпчасту діаграму, можна зробити висновок, що рівень навчальних досягнень учнів усіх експериментальних класів (6, 7, 8 класи) підвищився. Особливо це спостерігається в учнів 8 класу.

Показники експериментальних класів усі позитивні, що свідчить про ефективність методики навчання фізичної географії, розробленої на основі використання краєзнавчих компонентів. Цей метод дозволяє реалізовувати освітні матеріали краєзнавчої тематики з використанням:

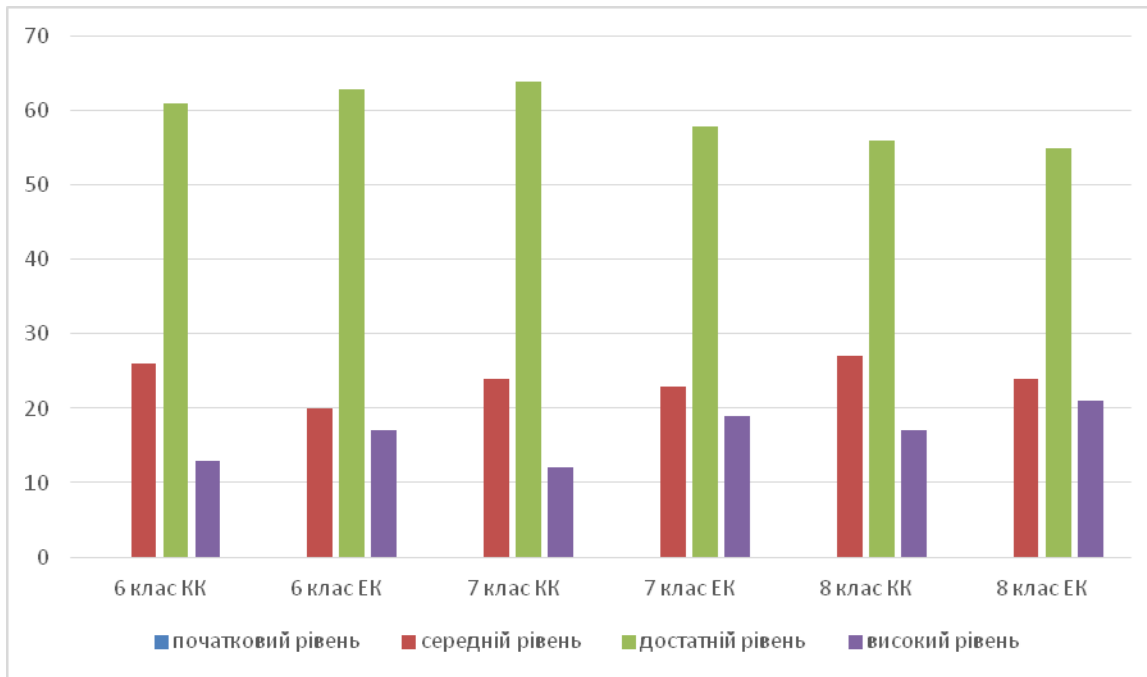

Рис. 5. Рівень навчальних досягнень учнів у контрольних і експериментальних класах на етапі формувального експерименту, в %.

- дидактичні ігри та навчальні завдання;
- проблемні завдання та дослідження;
- представлення окремих блоків краєзнавчих документів з використанням ІТ;
- впровадження системи навчальних екскурсій для ознайомлення з природничими особливостями уроків фізичної географії в навчальній діяльності.

Завдяки застосуванню експериментальної методики підвищилися середні результати навчання учнів експериментальних класів. Емпіричні дослідження показали, що виконання проблемно-дослідницьких і краєзнавчих завдань на уроці є корисним за умови дотримання таких умов:

- а) чи має краєзнавча місія цікавий зміст чи ні; б) чи корисні завдання за змістом;
- в) якщо завдання характеризується зростаючою складністю. Також наше дослідження торкається теми планування питань краєзнавства. Це підтверджує гіпотезу про те, що ефективним елементом навчання є подання навчально-краєзнавчих матеріалів із застосуванням методів дослідницького та проблемного навчання. Проте він показує, що використання краєзнавчого компоненту на уроках фізичної географії потребує педагогічно обґрунтованого підбору програмового матеріалу, прийомів викладу історичної тематики Краєзнавство на уроках є проблематичним. Публікація

нових фактів та цікавих відомостей з краєзнавства сприяла підвищенню рівня інтелектуальної творчості учнів, почуття подиву та бажання долати труднощі на шляху оволодіння географічними знаннями. На основі вищесказаного визначимо критерії формування краєзнавчих знань:

а) брати активну участь у навчальній діяльності учнів під час вирішення краєзнавчих завдань дослідницького та проблемного характеру;

б) поява питань про невирішені завдання;

в) прагнення зосередитися на темах, які цікавлять учня;

г) відсутність байдужості учня до цікавої проблеми (самостійне вирішення краєзнавчих завдань і ситуацій; поглиблена навчальна діяльність учнів при виконанні краєзнавчих завдань);

д) бажання учня зосередитися на вивченому матеріалі;

е) успішно виконувати краєзнавчі завдання творчого характеру (писати конспекти, готувати повідомлення, відповідати на запитання, розв'язувати самостійні завдання тощо).

Емпіричне дослідження реалізації краєзнавчого компонента у викладанні фізичної географії шляхом дослідницького та проблемного навчання дозволяє зробити наступні висновки:

- Дослідження та представлення краєзнавчої тематики на уроках природничої географії, краєзнавчих заходів та цікавої інформації з краєзнавства сприяли підвищенню мотивації учнів до навчання, відчуття інтелектуального розвитку та бажання долати труднощі на цьому шляху. Оволодіти географічними знаннями. Викладач ставить велику кількість запитань, а проявом зазначених прагнень можна вважати готовність учнів розв'язувати пізнавальні завдання краєзнавчого характеру. Найкращі результати досягаються, коли вчителі чітко планують дидактичні цілі уроку, акцентуючи увагу на використанні краєзнавчих компонентів під час вивчення фізичної географії;

- на формування географічних умінь предмета, ефективно впливаючи на виконання учнями проблемних завдань з краєзнавства через проблемне дослідження та виклад історичного матеріалу місцевості. Саме від уміння вчителя поставити перед учнями ці завдання, навчити їх виходити зі складних ситуацій, розвивати творче

мислення та набувати практичних навичок. Методика організації та проведення експериментальних досліджень побудована на основі оптимального поєднання методів надання краєзнавчих знань учням у процесі навчання фізичної географії в основній школі. Формування фізико – географічних та краєзнавчих знань в учнів на основі використання краєзнавчих документів організовується в процесі оволодіння географічними знаннями, передбаченими програмою навчання, та географією постачання. Процес навчання будується на основі гіпотез. Це потребує участі учнів у процесі пізнавальної діяльності шляхом проведення краєзнавчої роботи, спрямованої на оволодіння знаннями, вміннями та навичками. На цій основі в учнів виникають оціночні судження, формується досвід творчої діяльності, словом, усе це приносить сформовані навички учасникам навчального процесу.

Ефективним елементом формування краєзнавчих знань є організація самостійної роботи з вирішення краєзнавчих пізнавальних завдань. Участь учнів у цій діяльності та розвиток умінь і навичок, необхідних для самостійної роботи з місцевою історичною літературою, місцевими історичними картами та шкільними довідковими літературними формами, формує аналітичну, творчу та дослідницьку особистість і в цілому забезпечує локальну глибину історичний матеріал як знання здобувається шляхом ретельної праці.

Основні структурні компоненти нашого методу відомі. На основі цих підходів ми провели наглядний експеримент, під час якого використовували методи дослідження за схемою на рис 6.

Під час перевірки ми використовували телефонне опитування, телефонні дзвінки та розмови, щоб допомогти прояснити певні аспекти дослідження. Ми вважаємо спостереження найважливішим елементом наших експериментів. Це загальнонауковий метод експериментального дослідження. Ми використовуємо його з метою максимально простого збору та узагальнення інформації про ЗНЗ Бердичева Житомирської області. Цей метод допомагає безпосередньо й раціонально вивчати взаємозв'язки, взаємозв'язки та відносини між учнями, їхню діяльність у здобутті географічних і краєзнавчих знань у процесі вивчення географії. фізики природи, що ми вважаємо головною перевагою будь-якого навчального спостереження.

Рис 6 .Основні методи експериментального дослідження

Це породило узагальнення, засновані на досвіді та науці. Ці узагальнення базуються на тому, що показали освітні спостереження посилити особливості реалізації краєзнавчого компоненту в процесі географічного дослідження як у дидактичному, так і в методичному контексті. Педагогічне спостереження має на меті вивчення професійного досвіду педагогів з питання формування методики використання краєзнавчого компоненту у вихованні молодших школярів у поєднанні з іншими методами дослідження: бесідою, опитуванням, бесідою, анкетуванням – оглядом досліджуваних. Звісно, для забезпечення вищезазначеного ми використовували методи аналізу філософської літератури, педагогічної психології та особливо з проблеми дослідження. Поряд з методом спостереження використовувалися анкетування та методи опитування – терміни, що визначають набір методів збору даних шляхом діалогу у формі формальних запитань і відповідей, усних і письмових. Завдяки цьому ми спочатку маємо можливість вести спілкування незалежно від сфери (бесіда, опитування), оскільки найрізноманітніші ситуації минулого та сьогодення відображаються у свідомості людей. респондентів, особливо в їхній пізнавальній діяльності (набуття знань). , аналізуючи події). По-друге, ми досягли певної

однорідності експериментальних даних. Тому опитування та анкетування вважаються популярними в дослідницькій сфері. Зміст наших питань для учнів і викладачів також дуже різноманітний (див програми). Наприклад, учням: «Як ви розумієте це поняття?

«Краєзнавство географічне? » ; «Що включає краєзнавчий компонент фізичної географії? Такі запитання допомогли нам зорієнтувати ставлення учнів до предмета, об'єкта нашого дослідження, виявити причини позитивного чи негативного ставлення до краєзнавства. Опитування учнів та викладачів неодноразово зводилося до однієї бесіди, що також дозволило виявити рівень сформованості краєзнавчих знань та особливості ставлення учнів до навчального предмету, усвідомлення основних завдань шкільних уроків фізичної географії в цілому та регіональних географічних досліджень зокрема.

Метод опитування, який ми використовуємо, такий самий, як опитування. При складанні анкети ми використали науково-методичні поради Ю.Бабанського, П.Блонського, С.Гончаренка та інших авторів [3]. Важливим елементом нашого дослідження є інтерв'ю. Це дуже корисно, оскільки допомагає отримати необхідну навчальну інформацію. Воно базується на бесідах як з учителем, так і з учнями всього класу, з окремими учнями та вчителями. Для проведення експериментів були розроблені пізнавальні завдання для поглиблення та збагачення досліджуваної програмної документації, але без впливу на зміст вимог до програмного забезпечення. Завдання відтворювальні, творчі та практичні. Деякі характеризуються тим, що учні повинні відповісти на частину запитання. Інші стверджують, що виявляють протиріччя між місцевими знаннями, які вже знають учні, і неможливістю виявити їх існування. Третій тип завдань полягає в усуненні суперечності між теоретичними вимогами та можливістю їх реалізації на практиці. Виконання вищезазначених типів завдань сприяє виявленню інтересу учнів початкових класів до реалізації країнознавчого компоненту, сприяє активізації їх розумової діяльності в засвоєнні знань з фізики та географії.

3.3. Результати дослідно-експериментальної роботи

У вищезазначених матеріалах дослідження було виявлено оптимальний варіант дидактичних прийомів методичного супроводу наших дослідницьких проблем, дотримання яких дасть чудові результати, промовисті та ефективні. Під механізмом

визначення ефективності дослідницького методу, що реалізує краєзнавчий компонент, розуміємо комплекс дидактичних заходів, що характеризують процес перенесення загального поняття ефективності на поняття ефективного навчання. Результати в процесі географічного формування це предметні знання та вміння. Аналіз цього питання, проведений з використанням психолого-педагогічної літератури, а також вивчення навчально-методичних матеріалів, показує, що в Україні проведено низку досліджень, які демонструють ефективність навчання краєзнавства. Цей ефект порівняно зі звичайними формами роботи виражається в поглибленні знань, умінь і навичок, прагненні самостійно здобувати знання та пізнавальну діяльність. У нашому дослідженні це було визначено за допомогою контрольних-перевірочних робіт в експериментальному та контрольному класах. Приріст регіональних знань був значно вищим в експериментальних класах, ніж у контрольних. Більш детальний аналіз приросту знань показує тенденцію до зменшення кількості пізніх учнів в експериментальних класах. Значно зросла кількість учнів на 10-12 балів. У зв'язку з цим ще раз наголошуємо, що якість сформованості знань з фізики, географії, визначення рівня результативності визначається не лише оцінками, а й ставленням учня до всього навчального процесу з географії та Географія. бажання мати знання в галузі геонаук. Навчальні експерименти проводяться лише у фізико-географічному розділі (6, 7, 8 класи). Дослідження в окремих галузях показали, що результати експериментів залежать, з одного боку, від особистих якостей учителя, а з іншого — від прийомів і методів подачі програмового матеріалу та роботи з учнем.

При оцінці експериментальних результатів постає проблема визначення критеріїв достовірності фізико-географічних знань, сформованих на основі місцевих знань. Звичайно, зростання краєзнавчих і географічних знань, умінь і навичок вже є критерієм експериментального навчання, але наше дослідження включає також розвиток розумових здібностей, формування творчих здібностей і т. д. Масу. Оцінювання пізнавальних можливостей учнів.

Основними характеристиками емпіричного дослідження є:

- Експериментальні уроки проводились у 6-8 класах загальноосвітніх шкіл. Шістдесят п'ять учнів брали участь у дослідницькому експерименті та 60 учнів брали

участь у проектному експерименті. Умови для відбору якісних учнівських робіт були дотримані. У вивченні географії вони мали відносно однакову успішність.

- Відповідно до опису діючої освітньої програми, зміст навчального матеріалу був порівнянним для учнів контрольного та експериментального класів. Тобто ті самі завдання краєзнавчого характеру, екзаменаційні матеріали (запитання, вправи, пізнавальні завдання), наочно-пізнавальні посібники (рекомендації та роз'яснення для вчителів-експериментаторів і методистів).

- Принципова відмінність експериментального дослідження полягає в тому, що експериментальна робота проводилася систематично на основі спеціально складених дидактичних краєзнавчих матеріалів.

- Метою експериментального дослідження є використання елементів краєзнавства на уроках фізичної географії як засобу поглиблення географічних знань та формування професійних компетентностей усіх учнів, з окремими групами учнів цього не було. Як видно з попереднього матеріалу, методи формування краєзнавчих знань учнів включали такі прийоми, як спостереження, опитування, опитування.

Слід відзначити: за нашими спостереженнями, окремі вчителі самі не завжди планують використовувати краєзнавчий матеріал на уроках географії. Ми знаємо, що важливим прийомом використання краєзнавчих матеріалів є розв'язування краєзнавчих завдань на уроці. Це й самостійне виконання запропонованих учителем завдань з краєзнавчих проблем. Ефективність розробленої методики проведення дослідно-експериментальної роботи з формування фізико-географічних знань учнів початкових класів у контексті використання краєзнавчих компонентів продемонстровано не лише опитуванням учасників навчально-виховного процесу. вивчення. Проводилися спостереження за навчальним процесом учнів і викладачів, індивідуальні бесіди зі учнями та викладачами, аналіз педагогічних занять, а також у рамках спеціально організованих педагогічних експериментів, що проводилися у відповідних класах. На основі наведених даних можна активно оцінити всі методи навчання, що формують фізико-географічні знання учнів початкової школи на основі використання краєзнавчих компонентів. Вони систематично використовувалися під час експериментальних досліджень у фізико-географічних дослідженнях. Аналіз цих даних, отриманих у

результаті експериментальної перевірки, показує актуальність усіх прийомів навчання у формуванні фізико-географічних знань учнів.

Висновки до 3 розділу

Як показали результати експериментальної частини дослідження, дотримання цих умов певним чином впливає на підвищення якості знань учнів з експериментальних курсів. Значно зросли якісні фактори (від 7 до 12 балів). За результатами експерименту також можна зробити висновок, що на формування професійних навичок та фізико-географічних знань позитивно впливає впровадження в навчальний процес дидактичних ігор. Результати формувального експерименту підтвердили припущення про те, що місцеві знання, набуті учнями за допомогою дидактичних краєзнавчих ігор, залишаються в довготривалій пам'яті та сприяють поширенню географічних знань. Узагальнюючи висновки цього розділу, можна сказати, що розглядувані освітні умови (організація самостійної пізнавальної діяльності, наприклад, проведення навчальних екскурсій, використання дидактичних ігор «Батьківщина», підвищення ваги батьківщинознавчих завдань учнів повинні бути дотримані. . Практичний характер, (у тому числі з використанням ІКТ) забезпечує формування комплексу фізико-географічних знань, як одного з вирішальних факторів підвищення якості географічної освіти в початковій школі.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Теоретичне обґрунтування методики впровадження регіонально-історичного компоненту в процес навчання фізичної географії дає підстави для такого твердження.

1. Проаналізовано теоретико-методологічні основи дослідження. Виявилось, що для вирішення цієї проблеми був накопичений певний досвід теорії та практики географії. Проте в практичній діяльності вчителів впровадження краєзнавчих компонентів на уроках географії відбувається безсистемно. Тому проблема вивчення краєзнавчої частини курсу фізичної географії є актуальною не лише з точки зору теоретичних вимог методики викладання, а й з практичного аспекту для учнів ЗЗСО початкової школи. Як елемент навчальної діяльності учнів краєзнавчий компонент на уроках географії характеризується динамічною взаємодією методичного, мотиваційного, змістового, науково-методичного, географічного, процесуального та дієвого аспектів. Важливим методичним принципом реалізації краєзнавчого компоненту на уроках фізичної географії є системність. Це означає забезпечення цілісності навчальної та позаурочної діяльності учнів. Існування системи понять і закономірностей, що з'ясувалося на уроках фізичної географії та натурних дослідженнях. Використання краєзнавчих матеріалів у навчально-виховному процесі має здійснюватися систематично та впроваджуватися в систему краєзнавчих досліджень у ЗЗСО.

2. На основі аналізу тенденцій розвитку краєзнавчого компоненту змісту фізичної географії в освітніх програмах ЗЗСО встановлено, що цей компонент завжди був його складовою частиною та впливає на розвиток методики предмета. У результаті дослідження виявилось, що перший систематичний курс вивчення географії в початковій школі, перший підготовчий курс з фізичної географії «Загальна географія» в основному побудований на краєзнавчих знаннях. Найважливішими особливостями викладання краєзнавчого компоненту фізичної географії в початковій школі на сучасному етапі є суспільно-корисна спрямованість і пошуковий характер його викладання.

3. Побудова уроків на принципах краєзнавства дозволяє сформувати в учнів географічний образ світу як комплекс знань у формі фактів і уявлень, що є одним із найважливіших завдань географії в початковій школі. Буде через поняття, закони, теорії

та їх практичне застосування досягається набуття професійної компетентності. Географічні поняття, які учні ЗЗСО вивчають на прикладі власних регіонів, є найбільш переконливими та легкими для запам'ятовування. Для досягнення поставленої мети вчителі географії на основі конкретних матеріалів допомагають учням оволодіти комплексними поняттями фізичної географії та залучають учнів до процесу пізнання природи та життя тих місць, де вони живуть.

Знання власного місця відіграє важливу роль, як основа для порівняння, як своєрідний орієнтир при дослідженні інших регіонів і регіонів світу. Краєзнавчий підхід до навчання ефективний при розгляді зв'язку навчання географії в початковій школі з повсякденним життям. Це дозволяє нам систематично визначати зв'язки між кожним елементом вивчення географії та знаннями, які учні отримують, вивчаючи регіон безпосередньо.

4. Очікуваним результатом навчання географії в початковій школі є внутрішня пізнавальна установка особистості на здобуття комплексних географічних знань, включаючи краєзнавчі елементи. Методика використання елементів краєзнавства в процесі навчання фізичної географії передбачає кілька етапів: Він готує учнів до розпізнавання краєзнавчих матеріалів, тим самим забезпечуючи їм постійний запас краєзнавчих знань і навичок на початковому етапі. Крім того, відповідна діяльність виховує позитивне ставлення до навчального предмета. На третьому етапі учні набувають досвіду творчої діяльності. Тоді ви ефективно засвоїте елементи краєзнавства на уроках фізичної географії та сформуєте професійні та ключові навички на основі практичного спрямування. Тематичні компетентності, зокрема фізико-географічні та краєзнавчі, формуються в рамках спеціально організованих заходів, які пробуджують в учнів пізнавальні проблеми планування краєзнавчих знань.

Формування предметних і ключових компетентностей учнів вимагає системної пошукової діяльності вчителя, яка забезпечує творче використання краєзнавчих компонентів уроків географії.

5. Під час дослідження особлива увага приділялась проведенню навчальних дослідів. Під час експерименту ми зосередилися на наступному:

- Готувати учнів до здобуття нових краєзнавчих знань, мотивувати та актуалізувати початкові краєзнавчі знання;

- Застосовувати завдання дослідницького та проблемного планування та поглибити знання, отримані шляхом виконання краєзнавчих завдань практичного характеру;

- Набути вмінь і навичок творчого використання краєзнавчих знань у повсякденних життєвих ситуаціях і застосування їх у практичній діяльності.

Запропонована методика реалізації краєзнавчих елементів у навчанні фізичної географії шляхом самостійного опрацювання учнями краєзнавчих навчальних завдань, навчальних подорожей, використання ІКТ проектної діяльності в процесі застосування краєзнавчих підходів, сприяє достовірному засвоєнню знань та дозволить прищепити географічні знання та любов до рідного краю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева В. М. Урок географії в сучасних технологіях В.М. Андреева, О. С. Шматько. Х. : Вид. група «Основа», 2006. 176 с.
2. Байбара Т. М. Методика навчання природознавства в початкових класах Навчальний посібник Т. М. Байбара. К.: Веселка, 1998. – 334 с.
3. Баранский Н. Н Методика викладання економічної географії 1960.
4. Бенедюк В. В. Краєзнавство. Психолого-педагогічні основи краєзнавчої роботи. Луцьк: ВАТ, 2005. 110 с.
5. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання. К.: ВМН, 1998. – 204 с.
6. Буданов В. П. Методика викладання фізичної географії. К.: школа, 1949. 184 с.
7. Вахнянин Н. Короткий нарис. Землеописи для нізших кляс середніх шкіл. Посля И. Беллингера вистачив Наталь Вахнянин. Львів: Просвіта, 1873. – 88 с.
8. Географічна енциклопедія в трьох томах.К.: «Українська Радянська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1990. Т. 2: 3 О. 480 с.
9. Географічне краєзнавство: Сучасний стан і перспективи. Житомир: «Льонок», 1992. 88 с.
10. Географія. [Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів.6-9 класи. \[Електронний ресурс\]. – Режим доступу: http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869](http://old.mon.gov.ua/ua/activity/education/56/692/educational_programs/1349869) 088/
11. Гончарова Н. О. Диференційований підхід до розроблення і використання дидактичних матеріалів у процесі навчання в основній школі : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (географія)» К., 2014. 20 с.
12. Гончарова Н. О. Ігрові дидактичні матеріали як умова підвищення ефективності урокуПроблеми освіти : наук. зб. Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України. К., 2012. Вип. 73. С. 247 251.
13. Денисик Г. Основні етапи розвитку географії в Україні . Географія та основи економіки в школі. 1998. С. 6 - 9.
14. Дидактика географії : монографія. В. М. Самойленко, О. М. Топузов, Л. П. Вішнікіна, О. Ф. Надтока, І. О. Діброва. К.: Педагогічна думка, 2014. 586 с.

15. Жупанський Я.І., Круль В.П. Роль і місце географічного краєзнавства у структурі національного краєзнавства. Географічне краєзнавство: сучасний стан і перспективи. Житомир: «Льонок», 1992. С.3-4
16. Жупанський Я. І., Круль В. П. Про об'єкт і предмет вивчення національного краєзнавства. Краєзнавство. 1994. Ч. 1-2. С. 3-6.
17. Застосування інноваційних технологій навчання географії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ua.textreferat.com/referat-4388-1.html>
18. Козаченко І. О. Теоретичні підходи до проектування компонентів навчання географії у загальноосвітній школі. Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2009. Вип. 142. С. 54 – 58.
19. Корнеєв В. П., Корнеєв О. В. Методика вивчення курсу «Рідний край» у 5 класі. Кам'янець-Подільський: Абетка Абетка-Нова, 2002. 220 с.
20. Корнеєв О.В. Методика шкільного географічного краєзнавства. О.В. Корнеєв. Навчально-методичний посібник. Х: вид. група «Основа», 2007. 144 с.
21. Костриця М. Ю. Географічне краєзнавство: актуальні питання теорії. Географія та основи економіки в школі. 1999. № 3. С. 35-37.
22. Костриця М. Ю. Наукове географічне краєзнавство: до питання про предмет і об'єкт вивчення. Костриця М.Ю. Укр. геогр. журнал. 1998. № С. 37-39.
23. Костриця М. Ю. Початки географічного краєзнавства в Україні. М. Ю. Костриця. Географія та основи економіки в школі. 2001. № 1. С. 44- 45.
24. Кушнарєнко Н. Г. (Побидайло Н. Г.) Використання підручника географії у проведенні краєзнавчих екскурсій (РИНЦ SCIENCE INDEX); INTERNATIONAL PERIODIC SCIENTIFIC JOURNAL). 2015. С. 63-71.
25. Кушнарєнко Н. Г. (Побидайло Н. Г.) Підручник географії як засіб організації та проведення краєзнавчих екскурсій. Науковий Вісник Чернівецького університету. Випуск 738. Педагогіка та психологія. Збірник наук. праць. – Чернівці. Чернівецький нац. ун-т, 2015. С. 82 – 89.
26. Максимюк С. П. Позаурочні форми навчання. Педагогіка. К.: Кондор, 2005. 667 с.

27. Малая О. І. Інтерактивні та ігрові форми навчання на уроках географії. Географія, краєзнавство, туризм. 2002. № 3. с. 10.
28. Мельничук Л. І. Розвиток шкільної географії в Україні в 20-тих – 30-тих рр. 20 ст. Географія та основи економіки в школі. № 5. 2002. С. 37-39.
29. Мельничук Л. І. Про навчальні програми зі шкільної географії в першій половині ХХ ст. Тези, матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції. К.: 2003. С. 334-335.
30. Методика викладання географії в школі [Кобернік С. Г., Коваленко Р. Р., Масляк О. П., Скуратович О. Я.]; за ред. С. Г. Коберніка. К.: Стафед-2, 2000. 318 с.
31. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Географія. 6-9 класи. К.: видавничий дім «Освіта», 2013. 64 с.
32. Навчальні програми з географії для загальноосвітніх навчальних закладів. 6-7 класи. К.: Педагогічна думка, 2014. 36 с.
33. Назаренко Т. Г. Зміст і структура методики навчання географії в профільній школі. Географія та основи економіки в школі. 2008. № 7-8. С. 18-20.
34. Надтока О. Ф. Краєзнавча складова підручників з географії для основної школи як засіб розвитку їх змістового компоненту та методичного апарату. Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць/ К. : Педагогічна думка, 2014. Вип. 14. 866 с. С. 484 – 492.
35. Надтока О. Ф. Формування національної самосвідомості учнів О. Ф. Надтока «Світло» № 3(22), 2002.
36. Обозний В. В. Краєзнавча підготовка вчителя (теоретичні і організаційно-практичні аспекти) К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2001. 254 с.
37. Обозний В. В., Ковтун В. В., Боброва С. В. Туристсько-краєзнавча діяльність у системі школа вуз // Методика викладання біології, хімії, географії : респ. наук.-методичний зб. Вип. 7. К.: Рад. школа, 1990. С.142 – 147.
38. Опис рідного краю. Маленька географія України. Перша частина. 2–е вид. Відень: Видавництво українського народного вчителства 1915. 48 с.
39. Пехота О. М. Освітні технології . К, 2004. –С. 44-46.
40. Розсоха А. П. Освітня діяльність і педагогічні погляди С.Л. Рудницького. Автореф. дис. к.п.н. К. 1996. 20 с.

41. [Словник української мови в 11 томах](#) . Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні АН УРСР гол. ред. кол. [І. К. Білодід](#). Київ: Наукова думка, 1970—1980. [Електронний ресурс]. Режим доступу: inmo.org.ua і sum.in.ua.
42. Ступарик Б. М. Шкільництво Галичини 1772 – 1939 рр. . Івано- Франківськ: ІСЛО, 1994. 144 с.
43. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві : твори [в 5 т.] В.О. Сухомлинський. К. : школа, 1976. Т. 2. 304 с.
44. Топузов О. М. Теоретико-методичні засади особистісно орієнтованого шкільного підручника Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць. К. : Педагогічна думка, 2010. Вип. 10. 784 с. Бібліогр. : с. 8 – 15.
45. Топузова А. В. Діяльність Українського географічного товариства в галузі шкільної географічної освіти. Автореф. дис. к.п.н. К., 2014 20 с.
46. Топузова А. В. Початковий етап формування географічного товариства України та його педагогічне значення . А. В. Топузова *Pedagogica ojcostwa*. 2014. № 8. С. 218 – 223.
47. Ушинский К. Д. Рідне слово Вибрані пед. твори : в 6 томах. К.: Рад. школа, 1983. С. 282 – 293
48. Форми навчання в школі . За ред.. Ю. І. Мальованого К.: Освіта, 1992. 160 с.
49. Формування цілісної наукової географічної картини світу в учнів середньої школи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/31_NNM_2013/Pedagogica/5_147960.doc.htm Заголовок з екрану. Мова укр.
50. Чернов Б. О., Сиротинко А. Й. Методологічна суть географічного краєзнавства Житомир: «Льонок», 1992. С. 6-7.
51. Шищенко П. Г. Нові методи і напрями комплексних фізико- географічних досліджень. Методика викладання географії. Республіканський науково-методичний збірник. Випуск 3. К.: Радянська школа 1970, 98 с. С. 58 – 62.

Додатки

Зразок технологічної картки для конструювання навчальних занять з географії з використанням краєзнавчого підходу.

Технологічна картка навчального заняття з географії

Заняття № _____. Навчальної теми _____ Тема: _____ Мета : _____ Тип: _____ Форма проведення навчального заняття: _____ Обладнання: _____ Географічна номенклатура: _____ Методи і прийоми навчальної діяльності: _____			
Етап заняття / Тривалість етапу	Пізнавальні завдання етапу	Діяльність	
		Вчителя	Учня
Підсумок навчального заняття	Регламент 4: часу: _____ в. _____	Засвосний особистісний досвід	Засвосний досвід пізнавальної діяльності у результаті застосування краєзнавчого підходу
	Співвідношення між активними та непродуктивними методами навчання: __		

Анкета для вчителів географії, які практикують проведення фізико-географічних курсів в ЗЗСО

1. Схарактеризуйте прийоми роботи з підручником, картографічними матеріалами, графіками, картосхемами_____

2. Проаналізуйте власну методику формування поняття «географічна оболонка»

3. Схарактеризуйте свої міркування про те, які особливості формування фізико-географічних понять, враховуючи зміст курсів, вікові характеристики учнів та використання краєзнавчої складової_____

4. Які засоби інтерактивних технологій та ІКТ ви використовуєте на заняттях з географії?

4. Які засоби імітаційного навчання та дидактичні ігри ви використовуєте на заняттях з фізичної географії?

Дидактичні ігри, створені для використання на уроках фізичної географії

Дані дидактичні ігри є найпоширенішими видами ігор, що використовуються в основній школі. Значна їх частина містить у собі краєзнавчу складову. Такі дидактичні ігри легкі у використанні з методичного боку і не потребують додаткового обладнання:

1. «Широта і довгота». Виділяються 4 учасники: 2 учні – довготи, 2 учні – широти. Шикуються в шеренгу. Ведучий називає відомі об'єкти, учні – широти і довготи, яким відповідають дані об'єкти, – повинні швидко присісти.
2. «Чи вмієш читати карту?». На контурній карті символами та цифрами під ними позначені відомі фізико-географічні об'єкти, які позначені номерами. Командам слід розгадати їх в умовних знаках, підписати назви.
3. «Чому і від чого?». На картках записані запитання краєзнавчого плану. Якщо ви відповіли правильно, забираєте картку собі. Виграє той, хто збере найбільше карток.
4. Знайдіть відповідність об'єктів: Річки – міста.
Корисні копалини – родовища. Висоти – гори, височини, плоскогір'я.
5. «Хто більше знає». Змагання на знання однорідних (природних зон та тварин, які там мешкають; річок та їхніх приток) чи різнорідних (разом річки, гори, міста, містечка, області України) предметів.
5. «Напис на дошці». Колективна гра. Один учасник пише на дошці назву фізико-географічного поняття. Всі читають і придумують зміст до назви. Проговорюють її для учня, що не бачив назви на дошці й бере участь в грі. Він повинен відгадати назву. Інші учні продовжують запитувати його до того часу, поки він знає, отримуючи при цьому фішки чи бали.
6. «Зловіть рибку». Картки з тваринним світом Азовського і Чорного морів, річки Дніпро, річки Південний Буг, річки Західний Буг складені в купку, і їх слід розділити. Учасники по черзі складають назви в дві купки. Визначається команда-переможець.
7. «Місток між містами». Назва наступного починається з останньої букви. Відповіді повинні бути швидкими. Вибувають з гри ті учасники, які не підібрали назви міста.